

LETNIK I.

JULIJ 1929.

ŠTEVILKA 4.

Ivan Pregelj:

MAGISTER ANTON.

Roman iz šestnajstega stoletja.

„ČUJEM,“ je ponovil zamišljen magister. Vikar je vprašal:

»Bukovski si. Pa imaš našo besedo, kakor da si kje od Kazelj doma.«

»Od Kazelj nisem,“ je odvrnil magister, »tam blizu pa. Od Mahničev.«

»Od Mahničev, pa bukovski? Kdaj smo kaj takega čuli,“ je dvomil trpki vikar. Gast je odgovoril s tegobnim nasmehom:

»Kaj ne! Nič dobrega ne more priti iz kraškega Nazareta.«

Takoj pa je dejal skromno in vljudno:

»Saj sem že hotel povedati, kdo sem, a niste marali slišati, gospod vikar. Bom pa zdaj povedal.«

Dvignil se je in dejal po latinsko:

»Še enkrat Vam voščim, gospod vikar, za god in Vas zahvalim za gostoljubni sprejem. Moje ime je Anton, sem Antonov iz Mahničev pa magister artium — modroslovnih ved učitelj.«

Vikar je rahlo osupnil in dejal vedro:

»Magister si torej? Pa sem mislil, da sem bedeci žerjav. Lepo bedim in stražim. Psa ne bom ločil od volka, komaj repo od korenja. Sem le radoveden, kako bi se godilo mojima drugovoma Luki pa Joži, ali bi te ugenila, ali pa te psovala, da si kajfež, kakor sem te jaz sodil, pa zameri ali ne, za kajfeža, ki si dolg in neroden.«

»Nisem zameril,“ se je tegobno nasmehnil magister, »saj me je gospod Jože že pred dvajsetimi leti tako prekrstil.«

»Ali si mu tudi zares sveče prižigal?«

»Sedem let.«

»In k maši služil, kakor danes meni, da me je v drobovju bolelo, ko si iz nedrij golazni pobiral.«

»Mislim, da sem čeden,“ ni umel magister in živo zardel.

»Seveda si,“ se je zasmejal vikar, »le umej me ne narobe. Pa čuj, nekaj drugega sem hotel reči. Prijatelj, zdaj te poznam in vem, kako si se poslovil od Štanjela.«

»Šel je skrivaj z doma,“ je povedal magister vdano.

»Pravi si,“ se je vzradostil vikar, »vse vem, vse mi je pravil Jože. Pa ti dam dober svet. Ne hodi mu pred oči. Ni ti še pozabil, pa nagel je. Utegnil bi te strašno osramotiti. Ognji se Štanjela...«

»Naj bo, kar bo,“ je menil magister pohlevno, »prav v Štanjel sem namenjen.«

Vikar je bil še bolj veder in je dejal:

»Le to mi še povej, če je res in se Jože, ki oblevno govori, ni lagal in zmisli. Ušel si. Pa ali si se res ponoči vrnil.«

»Vrnil sem se.«

»Ker si bil zvonec spred oltarja v žepu s seboj vzel? Pa si ga nosil nazaj?«

»Šest ur hoda,“ je povedal magister in mu je tudi šlo na smeh. »Kaj pa sem hotel? Ali naj bi bil cerkven tat postal?«

»Na zdravje,“ je vzkliknil vikar in napil. Potem je dejal:

»Prijatelj Jože torej ni oblevno govoril. Si torej res tak, kot si. A kakor sem rekel. Boj se Jože. Ni nič svetopisemskega očeta, da bi ti naproti prišel in te, izgubljenega sina, objel.«

»Moram po poslu k njemu,« je menil magister. »Morda me bo le vesel, ker prihajam od visokega gospoda, ki ga vikar Jože zelo časti.«

»Kdo pa te je poslal?« je resno vprašal gospod Matej.

»Prevzvišeni ljubljanski škof.«

»Naš Vrban, naš Kalec?« je vprašal živo vikar. »Vrban? Ki so mu zdeli ime, da je klavdivar krivovercev, Bog mu povrni? In mi to šele zdaj poveš, da te nisem dovolj počastil? Za gospoda, umej, ki mu služiš, ne radi tebe, četudi si učen.«

Utihnil je za trenutek, potem pa je vprašal v skrbi:

»Pa nisi morda samo magister? Ali si tudi duhovnik?«

»Nisem,« je odgovoril tiho gost.

»Potem sedi, kjer sediš,« je odsekal vikar kratko. Gost je pripovedoval, da je že dobro leto pri škofu za vzgojitelja, ker šola škof mlade ljudi, in da je nekaj teh dijakov pred meseci spremil v Rim na nove šole, ki jih imajo novi menihi, pa da ga je zdaj škof iz Rima nazaj pozval. Vikar je molče poslušal. Nato je vprašal:

»Pa o kakšnih novih menihih govoriš?«

Magister se je začudil:

»Gospod vikar, kaj res niste še nič slišali o jezusovcih?«

Vikar je pokazal z roko okoli sebe in dejal:

»To tukaj je moj svet, če nisem v cerkvi. Oglej se pa me zaničuj, če moreš in smeš, da sem neveden.«

Gost je šel s pohlevnim očesom še enkrat po sobi okoli in videl še enkrat neskončno preprostost duhovnega stanu. Dejal je teogobno:

»Vidim, da stanujete kakor puščavniški ljudje.«

»Stanujem po svoji volji,« je prikimal vikar. »A ne misli, da se hočem razkazovati in hvaliti. Povem ti le, da se čudil ne boš. Te ene bukve tu z žerjavi imam, da iz njih molim, pa okno tam, da nisem v temi, pa vrata, da v cerkev morem in kadar me bolni potrebujejo, pa posteljo, da počijem, in še ono lino, da hrane na mizo dobim. Vem, da imajo jetniki še manj, pa so zato hudodelci. Pa si seveda še radoveden, zakaj da bivam tako, dasi sem ti že napol povedal.«

»Je pač treba tako,« je rekel nekam negotovo magister.

»Treba!« je potrdil vikar. Gledal je nekaj trenutij nemo na gosta, kakor da mu išče na licu, je li vreden, da se mu zaupa. Nato je dejal trpkno, skoraj jezno:

»Saj sem med čuječimi, pa vem, kakor veš tudi sam, ki si bil po svetu, kako se dandanes

govori o nas duhovnikih po svetu. Najbolj umazana usta nas grde in nam očitajo razvratnost, saj umeš. Meni, sem si dejal, je ne bodo. Naj pridejo in pogledajo. Tu sem jaz, tam za lino mi kukajo. Ženska ne vstopi v moj stan in jaz ne grem onostran. Takole, ne da bi se poviševal. A da boš vedel, kako bedi ko bljeglavski žerjav.«

»Gospod vikar, saj Vas umem,« je vzkliknil zanosno magister.

»Da me?« se je umiril vikar. »Zato sem ti pa povedal. A zdaj govori ti in povej, česar ne morem vedeti, ki nisem magister. O novih menihih povej.«

Magister je pripovedoval. Govoril je, kakor da pridiga ali pa tolmači v šoli. Vikar je z vse večjim zanimanjem motril njegovo mirno in preudarno besedo. Ugajalo mu je in vendar ni prijalo: »Zrasel je za kajfeža, pa še v besedi je dolg in slovesen!« Kar pa je čul, ga je prevzemalo in je od časa do časa hotel prekiniti pripovedujočega. Magister je pripovedoval:

Kdo je na svetu, ki bi skrivnost božjih sklepov umel? Kdo bi ne podvomil, da biva Njegova beseda med nami in je resnična do konca, da bodo peklenska vrata zastonj hrupele in vendar ne premagala? Kdo bi ne bil dvomil, ki je videl strašne zblode zadnjih let? Po vsem krščanskem svetu je vstala zmota. Najbolj učeni, visoki pastirji duš, ki so Bogu in Njega namestniku na zemlji zvesto obljubili, so spadali, grdili apostole v Petrovem Rimu, služili z lažjo in krivico peklenskemu poglavarju in strahovali vse zveste, grdili jih in sovražili. Ali nismo videli celo zvestih in pobožnih, kako so omahovali, kako so molčali, ko bi bili morali z besedo in dejanjem stopiti v boj proti nasprotnikom Cerkve? Ali se ni zdelo, da bodo lajavi psi apostole in vse cerkvene učitelje preglušili, vsa ljudstva za seboj povlekli, ko so vpili o babilonski sužnosti Kristusove cerkve, o Antikristu v Rimu, o zadnjem, ki služi veliki lotrici iz Razodetja? Kako težko je bilo upati in verjeti, da peklenska vrata ne bodo premagala.

Pa kadar je najhujša sila, je božja roka najbolj mila! Močni in učeni so spadali trumoma, zvesti so trepetali in se skrivali. Pa je Kristus v najhujši sili obudil svoji pravi cerkvi bojevnika, da ga tolikega še ni videl svet. Na Španskem se je rodil. Dolgo je služil svetu, iskal svojemu imenu slave in svoji glupo oboževani gospe vitežke časti.

»Ime povej,« je velel vikar.

»Injigo,« je povedal gost. »Injigo se je imenoval. Ko pa ga je Bog za seboj pozval in poslal skozi ogenj preizkušnje, se je prerodil in prekrstil v Ignacija s Ognjenca. Tako ga

zovejo zdaj in mnogi ga že štejejo med svetce. Zares je Ignacij, Ognjenec. Po duhu. Po telesu je slaboten, šepav in bolehen.«

Prestal je in pogledal na vikarja, ki je nemo prikimal.

»Pravili so mi o njem,« je nadaljeval pri povednik, »da je prišlo spoznanje nadenj, ko je ležal ranjen v bolnišnici. Komaj je dočkal, da je okreval. Potem je šel takoj na pot, za Kristusom, ki ga je bil poklical. Kakor je prej vitežko služil svetu in posvetnjaštvu, tako in še bolj goreče je hotel viteziti odslej svojemu Bogu, braniti božjo čast do zadnjega, en sam šibak človek proti vsemu svetu.«

»Razumem,« je zamrmral vikar. Lice je zvestemu božjemu žerjavu zardelo.

»Zaobljubil se je v Jeruzalem, prišel v Benetke in potem v Rim,« je pripovedoval zdaj tudi magister živahneje, »kjer je šele doumel vso božjo voljo in spoznal orožje, s katerim se mu je boriti za svojega novega gospoda. Šel je v šole, molil in dobil mašniško posvečenje. Tedaj je videl, da je sam in je zopet molil, mislil in doumel. Visoko je razvil Kristov prapor in klical: Tu Bog, tam Lucifer! Njegov klic ni bil zaman. Našel je sorodnih duhov, ki so ga umeli in se zapisali Bogu. Vse v večjo božjo čast, so rekli in papež je rekel: amen! Sami so se nazvali jezusovce, pobožni jih imenujejo nove menihe, nasprotniki pa jim deajo zapeljavci, hudičevci in še grše, zakaj strašno jih črte.«

»Pa kje so zdaj?« je vprašal vikar živo.

Magister je odvrnil tegobno:

»Kje? Po vsem svetu! Še včeraj jih je bilo komaj toliko, da bi šli v eno zakristijo. Danes jih pozna ves svet in še jih je vsak dan več.«

»Pa so mogočni?«

»Zmagujejo. Za visoke časti jim ni. Duhovni so, a višjih služeb nočejo. Ne mitre ne infule jim ni mar. Samo boj za Jezusovo ime in resnico. Vladarji zemelj jih kličejo v svoje dežele, papež in škofje sveta jih časte.«

»To povej, s katerim orožjem da zmagujejo,« je vprašal vikar.

Magistru je obrobil tegoben in dober nasmeš ustnice in je rekel:

»Dejal bi, da s čuječnostjo. So pač taki žerjavi, ki hudobnega človeka od božjih setev vstran pode. Goreči so, učeni so, neutrudljivi, zvesti, kot so bili vsi dobri redovniki vseh časov. A najjačji so zato, ker so modri.«

»Modri! Kako to misliš?« je vprašal vikar.

»Modri!« je ponovil gost; »vedo, da staraga, skvarjenega kruha ne gre prekvašati. Zato pa gledajo, kako bi mlado testo ohranili nepokvarjeno. Šole imajo in kakor uče, je dobro in modro. Dokazali so prvi dan. Zdaj celo lutrovski svoje otroke pri njih šolajo.«

»Pa si dejal, da tudi ljubljanski škof ve zanje?«

»Seveda ve. Saj je že pred leti potoval v Benetke, da bi enega izmed njih, očeta Jaja ga kličejo, pridobil za tržaškega škofa.«

»Pa seveda menih ni hotel iti?«

»Ni hotel. Svetoval pa je prevzvišenemu gospodu, naj pobožnih mladeničev šola za Ignacijev kolegij ali zavod.«

»Umem!« je prikimal vikar. »Šel si s temi prvimi škofljimi v Rim.«

»Sem šel. Dva sem spremil, nekega nemškega mladeniča Tilinslauferja od Gornjega gradu pa še svojega daljnega sorodnika, edinega, ki ga imam, petnajstletnega Pavla Skaliča.«

Utihnili so. Očitno je bil truden. Tudi zadržati se mu je hotelo. Okrepčal in odpočil se je bil. Ker pa ponoči ni spal, se mu je hočelo telo dremati, ko mu je bilo prešlo vino v žile. Spomnil se je tudi, da mu ni več posedati predolgo, temveč iti za poslom. Postal je nemiren in dejal pohlevno, da bo moral iti, če gospod vikar dovoli.

»Pojdeš takoj,« je vedel svoje vikar, »vina v vrču mi ne boš puščal, da bi za teboj pil.«

Magister je segel trudno po pijači. Vikar je vprašal:

»Magister si, škofa služiš, si dejal, star si tudi dovolj in v šoli novih menihov si bil. Kako, da ti niso rekli, da boš duhoven?«

»Nikogar ne silijo in vabijo še ne,« je odvrnil magister. »Hudo ga preizkušajo, kdor hoče mednje. Jaz sem bil pa tudi prestar in premalo učen.«

»Premalo učen za duhovna kot sem jaz, pa magister!« se je zavzel vikar. »Ne taji se, kdo ti bo verjel! Ali poklica ne čutiš?«

»Ne vem!« je odvrnil kratko gost. Vikar pa je videl, da je močno zardel, in je zaklical mogočno:

»Ne veš? Pa ti jaz povem, da ga imaš. Poslušal sem prej, pa sem čul, da znaš povedati, kakor gre. Le ne postavljal luči pod mernik. Saj si sam prej lepo povedal o onem gorečniku Ignaciju, da je služil sprva posvetnosti in šegavi gluposti vitežkih ljudi, pa šel na to vase in postal Kristusov vojak. Kdor to ve in verjame, ima duhovski poklic. To ti jaz povem, ki sem tudi nekaj izkusil.«

»Častiti,« je odvrnil magister preprosto. »Verujte mi, da se ne bom ustavljal božjemu klicu. Dozdaj, saj bi lahko še dolgo pripovedoval, nisem imel še prave prilike razmišljati o tem. Imel sem bridkega truda s knjigo in življenjem.«

Vikar je venomer motril njegovo lice, ki je gorelo v rdečici, kakor da se mladi brez konca sramuje. Stari duhovnik je bil že davno vajen gledati ljudem v dušo. Tudi zdaj je

vedel svoje, hotel karati, a se je iz čudne naklonjenosti do svojstvenega človeka premagal.

»Trije žerjavi smo na Krasu,« je dejal lahkotno, »pa smo vsi trije stari. Danes ali jutri se utegne zgoditi, da eden izmed nas umre. Meniš-li, da bi te druga dva ne sprejela na njegovo mesto? To povej škofu, ki ga služiš, ne bo ti kratil ne redov ne posvečenja.«

»Prosil bom Boga za razsvetljenje,« je dejal magister tiho.

»Daj!« je velel vikar, umolknil za trenutek in nato prikrito zbadljivo udaril: »Če ti je kaj verjeti. Gospod Joža mi je tudi to zaupal, čemu si mu pred petnajstimi leti cerkovni zvonec položil na prag.«

Mladi gost je spreminjal barvo. Vikarju ga je bilo žal, ko je videl, da ne najde niti besede za odgovor. Vstal je resen in stegnil roko čez mizo.

»Brez hinavščine,« je dejal, »ne misli pa, da si pri izpovedi! Tone od Mahničev, Kraševcev! Všeč si mi. To povej gospodu Joži, in vesel naj te bo!«

Magister je videl solzo v starčevem licu. Tako se je našel, segel duhovnemu v roko in dejal toplo:

»Hvala, gospod vikar!«

»Vigilo — čujem! je žerjavljji pozdrav,« je povedal vikar.

»Vigilo!« je ponovil tegobno magister.

Vikar mu je odklenil na pot in strmel za odhajajočim. Potem se mu je lice bolno zresnilo in je zamrmral kratko: »Ni duhovni! Pa zakaj ni?«

Trpko si je odgovoril:

»Ženske!«

3. Drugi žerjav pa žaba, ki jo je lovil.

Solnce je stalo že visoko, ko je zapustil magister svojega gostitelja. Pognal se je z novimi močmi na pot. Krepka kraška jed mu je bila vrnila moči, vino ga je bilo prijetno pogrelo. Čutil je, kako mu polje po žilah in ga vnema v radost. Misel na razposajeno dijaško popevko se mu je hotela obuditi, a zapel ni. Ni bil vajen in je vedel, da nima glasu. Z nemo vzradoščenostjo je šel svojo pot proti solncu in burji, ki mu je prijetno hladila razvneto lice in brila nenehoma čez rahlo valujočo ravan, preko goličav, kjer se je pasla redka živina, zdaj pa zdaj oglasila pastirska piščal in utonila v šumu šelestečega nizkega hrastičja. Pot je šla počez navzgor in navzdol preko gole dobrane, zdaj mimo ograjene njive ali vinske brajde, zdaj mimo samotnega kala, pa zopet skozi školj in kamenje, ki so

ob njem v sapi nihala stebila pozabljenega osata ali pa ležali pohojeni grmi bohotnega habata. Z nizkih rebri je vonjalo po brinu in divjem majoranu, po meti in ožepu. Popotni se je sklonil za perescem dišeče zeli in jo zvečil. Tako je bil vajen od mladih let, da ga ne bi mrzlica stresla in bolela glava. Pri tem je iskal z željnimi očmi predse v kraj, ki mu je bil domač, a ga ni videl petnajst let. Neurejeno so mu vstajali spomini, da je bil skoraj trenutno pozabil vtise, ki jih je bil dobil v Kobljiglavi. Sedanost mu je zbledela ob preteklosti, davno pozabljena občutja so rasla vanj iz tal, iz obrisov zemlje, ki jo je poznal ne le iz lastnega doživetja v mladosti, tudi še nazaj pred svoja otroška leta, iz pripovedovanja rajne matere, ki je bila doživela vso strahoto vojne med cesarskimi in Benečani. Popotni je videl nazorno kakor v otroških letih. Pogumni, strašno okretni benečanski martolozji z ognjevitimi očmi in strašno kljukastimi nosovi vstajajo iz lok, se drevijo čez dobrovo, plenijo, morijo in zažigajo; ženo se proti Štanjelu, odkoder je čuti glas strelnega orožja, »velike kače«, ki meče za funt težke kroglice osemdeset korakov v vis in dalje. Boj divja, čuti je kletve in vpitje in potem nekakšno pesem. Potem pa vihra s štanjelskega stolpa kakor prečuden ptič, z namerne svetega Marka, benečanskega patrona, krilati lev. Vihra v vetru, kakor bi kremplje brusil za nov napad, ko je strl cesarskega ptiča, orožje cesarskih vojakov in odpor domačinov, ki so bežali, da bi ne dali glave pod mečem ali pa morali robotiti proti lastnim gospodom, kopati jarke, zidati utrdbe in druge razdevati.

(Dalje prihodnjič.)

Venceslav Sejavec:

V DUŠI MI NE BO ZATREPETALA.

Neznana je, neznana bo ostala,
nikdar ne bode se mi tiho nasmehljala,
še skrivši mi v srce ne bode se ozrla,
da temno bi tenčico žalosti odstrla —
ne bo se spomnila nikoli name,
pogreznjenega v črnih groz omame,
pozabljen umrl bom, iz src izbrisan,
kot žarek umre v temo mrakov zapisan.
Neznana je, neznana mi ostala
bo sreča, v duši mi nikdar ne bo zatrepetala.

L. N. Tolstoj — Domen:

KAMENJE.

DVE ženski sta obiskali svetega starčka, da bi ju poučil. Prva je mislila o sebi, da je velika grešnica. Bila je nekdanja hudobna žena, a ni prenehala z obujanjem kesanja. Druga, ki je vedno živela po postavi, si ni očitala nikakega posebnega prestopka in je bila na videz zadovoljna sama s seboj.

Starček je vprašal po njunem življenju. Prva je s solzami priznala svoj veliki greh. Tako velik se ji je zdel, da ni nikakor pričakovala odpuščanja zanj; druga pa je izpovedala, da ne more vedeti, ali ima sploh kak greh.

Starček je rekel prvi:

»Pojdi, dekla božja, na ono stran te ograje in poišči velik kamen, tako težak, da ga kozmaj dvigneš, in ga prinesi sem... Ti pa,« je rekel drugi, »ki se nisi obtožila nikakih velikih dejanj, prinesi mi toliko kamenja, kolikor ga moreš; poišči pa samo majhno kamenje!«

Ženski sta odšli izpolnit starčkov ukaz. Prva je prinesla velik kamen, druga pa polno vrečo drobnih koščkov.

Starček si je ogledal kamenje.

»Sedaj pa poglejta, kaj morata še storiti,« je rekel. »Nesita to kamenje naravnost tja, kjer sta ga pobrali. Ko sta ga postavili na prejšnje mesto, vrnita se potem spet k meni!«

Ženski sta spet odšli izpolnit starčkov ukaz. Prva je z lahkoto našla mesto, kjer je kamen pobrala in ga je položila tako, kakor je ležal poprej. Druga pa se ni mogla spomniti, kje je pobrala ta ali oni drobec, in se je vrnila k starčku z vrečo kamenja, ne da bi izpolnila starčkov ukaz.

»Tako,« je rekel starček. »je tudi z vajinimi grehi. Ti si lahko odložila svoj težki kamen na prejšnje mesto, ker si se spominjala kraja, kjer si ga pobrala.

»Ti pa nisi mogla tega storiti, ker se nisi mogla spominjati mest, kjer si pobrala vse te male drobce.

»Tako je z vajinimi grehi.

»Ti si se pogosto spominjala svojih grehov in si si radi njih nakopala sramoto pred svojimi brati in svojo vestjo. Ponižala si se in si zato našla odpuščanje za nasledke svojih grehov.

»Ti pa,« se je starček obrnil k ženski, ki je prinesla drobce. »ki si sicer delala manjše grehe, si pa zgubila spomin nanje. Zato se jih nisi nikdar kesala, ampak se še privadila življenju v njih. Drugih grehe si grajala, v svoje pa si se tem globlje nogrezala.

»Vsi smo grešniki in vsi se pogubimo, ako se grehov ne skesamo.«

Joža Lovrenčič:

CESTA IN NJEN VOZEL.

Povest iz XIV. stoletja.

POSLUŠALI so sivega Bojana, njegove besede so jih prijele in ker jih je robstvo bolelo, so jih premišljevali in se zbirali dan za dnevom okoli njega in se vživljali v duh lepe prošlosti, ki ga je njegova beseda čarala v težko sedanost. Čar je bil v prepričevalni besedi in še nezabrisni spomin na izročilo, ki je živelo v posamezni družini, je zbujał željo po obnovitvi lepih svobodnih časov. In ker ni bilo vikarja, da bi prošlost plel, je Bojanova beseda prebohotila novo blagovest, ki pri večini še ni bila pognala globoko korenin: lipa in studenec sta Kobarijcem šumela sporočila davnih bogov, katerih svečenik je bil starosta Bojan ob pomoči lepe vnuke Cvetane.

Tako je zavladał nad Kobaridom in njegovo soseščino oče bogov Svarog, ki se je v blisku in gromu očitoval kot Perun, solnčni Daždbog je sul blagodat in rodovitnost, Svetovit je preganjal temo in mraz in vzbujal upe, da jim bo pomagal v boju do svobode, Triglav je gospodaril zemlji, vodi in zraku, Veles je varoval črede, Vesna je prinašala pomlad, Lada in Živa sta vladala srcem. Strig bog je rohnel v pogubonosni nevihti in Morana je vodila zimo in smrt.

In z bogovi so se vrnili še ob reke in studence in v gozdove vile in škratje, povodni možje in more in volkodlaki...

Kobarid je zabil na vikarja, ni mu bilo več za blagovest, ki jo je bil oznanjal, in ni mu bilo dolgčas, ker so zvonovi v stolpu molčali.

Samo cerkvencu in njegovim in še trem, štirim hišam v njegovi soseščini v spodnjem koncu vasi se je tožilo za vikarjem, dobrim gospodom Antonom; pogrešali so svete službe in božje besede in se bali za zveličanje svojih duš. Kot tujci so živeli v rodni vasi in molili, da bi malikovalski nejeverniki spre-gledali in uvideli, kako zmotno živijo...

III.

Solnce se niža nad Mijo tam gori v Kotu; zdaj zdaj bo bleščeči se Daždbogov obraz kot zlata obla izginil za grebeni in begotna senca bo napolnila dolino in se vzbela v gore, da objame tudi njihove vrhove, ki kipe pod nebo kot zlati prestoli bogov...

Na sveto lipo v Kobaridu, ki jo je že zateła senca, je priletel tam nekod izpod graščnega griča rumenokljuni pevec kos in poje z njenega najvišjega vrha. Njegova pesem je sladka in polna hrepenenja, ko da jo je zbu-

dila pomlad, ki praznuje vse naokoli svoj cvetni god...

Cvetana, stopila je iz hiše z vrčem v roki, da bi zajela ob studencu vode, je postala in poslušala pesem. Še se je ozrla v lipo in ko je zapazila večernega pevca, je vzdihnila in v tihi misli je bila beseda:

»O ti znanec moj, da imam peroti ko ti, ne bi se spustila na lipo, proti Nadiži bi letela in ob beli cesti proti Čedadu, da bi ugledala dragega. Ko bi ga ugledala, bi mu zapela: Kod hodiš, kaj delaš, da ni ti po meni dolgčas, ki čakam tvoje ljube besede... Tako bi zapela in bi odletela in če me ima rad, vzpodbodel bi konja, da me pozdravi, preden pride noč...«

Kos poje in poje in se ne zmeni zanjo.

Prožno je stopila do studenca, podstavila vrč in čaka, da se ji natoči do vrha. Voda je pokrila dno in vidoma raste, že se bliža robu, že lije čezenj, a Cvetana stoji, ko da tega ne vidi...

Ob žuborenju padajoče vode se ji je zadelo, ko da je zaslišala topot dirjajočih konj in je prisluhnila in prisluskuje, se li ni mogla.

»Jezdecil!« si je priznala čez trenutek in ugotavljajoč, po kateri cesti in od katere strani prihajajo, je prijela vrč in hitro skočila do lipe, kjer stoji in gleda, kdaj se prikažejo...

Kos vrh lipe je onemel in se čez trenutek z ostrim žvižgom spustil preko hiš v grmičje na griču.

»Po Čedajski cesti prihajajo...« se je vzveselila in obenem jo je zaskrbelo: »Več jih je; zjutraj je odšel sam z Draščekom. Kaj če so drugi?«

Topot je vedno bolj razločen, vedno bliže prihaja, že čuje peket posameznih konj, že je zaslišala vesel smeh — on se je zasmel —, zdaj pridejo izza ovinka in jih zagleda... Srce ji zdrhti... Ali bi čakala ali bi odšla v hišo in skrivoma opazovala, kdo so in se li ustavijo...

»V hišo grem«, se je odločila, a je že prepozno.

V divjem diru je pripeketal izza ovinka Trdanov konj; močni jezdec ga je pod lipo s krepko roko zadržal, da se je vzpel, a moral obstati na mestu. Tik za njim so se pojavili Drašček, Habadin in Flajbul in tudi zastavili konje, ki so zadovoljno prhali.

Ko je skočil Trdan na tla pred Cvetano, da jo pozdravi, sta se Habadin in Flajbul glasno začudila:

»Ooo!...«

»V Čedadu bi ne dobila take lepote,« jima je dal Drašček prav.

»Le kam sem gledal, da je doslej še nisem videl v Kobaridu?« je vprašal Habadin.

»Kam? Za dne si šel redko skozi, ponoči se pa slabo vidi. K Bojanu bi kdaj stopil, pa bi se zdaj ne čudil! Sicer, saj bi se ne zmenil zanjo — otrok je bila, pa je kar čez noč vzve-tela in je zdaj mladenka, kakršne Kobarid še ni videl. Bojan jo varuje ko punčico v svojem očesu...« je pojasnil Drašček.

Medtem je Cvetana odbrzela v hišo, kot bi se bala, da bi ujela še kako besedo o sebi. Saj ji ni bilo neprijetno, a videla je, da Trdanu preglasna pohvala ni bila po volji, ker je ob njej smehljalje se pogledovala Habadina...

Trdan je obstal, se obrnil in bolj iz zadrege ko v povabilo vprašal:

»Ali razjašete?«

»Nisem mislil,« je dejal Habadin. »a sedaj, ko sem videl, kaj te je tako gnalo po cesti, le stopim s konja.«

»Na tvojem mestu bi se ne ganil od doma, Trdan! Cesta gre tod mimo in nič čudnega bi ne bilo, če bi lepega dne izginila s popotnim človekom tudi hči kot je mati, kakor si pravil,« je podražil Trdana Flajbul.

»O,« je rekel Drašček, »popotnih ljudi se boji; saj ve, da so ji odvedli mater. In tudi sama je že bila na tem pred desetimi leti. Če se je takrat upirala, bi se zdaj toliko bolj, ko je že takorekoč Trdanova...«

Trdan je bil Draščeku hvaležen za njegovo besedo in ko so skočili s konj in jih oddali v varstvo dečakom, ki so se zbrali okoli njih, je odpeljal vse tri proti Bojanovi hiši, da bi vstopili.

Tedaj je prišel izza hiše, kjer je gojil čebele, Bojan. Visoka leta ga še niso sključila; vzravnani in krepki je ko stoleten hrast v rebri. Sivi lasje, ki mu valovijo za vrat, edini pričajo, da je že doživel dolgo, dolgo vrsto pomladi. Obraz je prijazen, v očeh je dobrota, ki jo pa delajo globoke gube v čelu nad košatimi obrvmi nekam rezko.

»Prav, prav, Trdan, le stopite v hišo, da se malo odpočijete,« je odobril Trdanovo namero. In pozdravlja vse po vrsti ter stopa za njimi.

Ko so vstopili iz veže v prostrano izbo na levi, je Bojan še s praga zaklical v hišo:

»Cvetana, goste imamo, le obrnita se s teto Kunico, da jim postrežeta!«

»Oče Bojan, ni treba, ni treba!« se je obrnil Habadin in ugovarjal in se branil za vse. »Dosti bo, da se oddahnemo in katero porečemo in se malo bolje spoznamo...«

Bojan je zamahnil z roko in že tako povedal, kar je še z besedo dodal:

»Kaj bi se branili! Kar sedite! Ježa vas je gotovo zlakotila.«

Posedli so na klopi okoli bele javorove mize v kotu nasproti vratom in začeli Bojanu pripovedovati o Čedadu, kupčiji in pogodbi.

Medtem ko je Bojan menil, da ropanje in izsiljevanje le ni lep posel, je prinesla Cvetana hleb kruha in sira in še se je vrnila in postavila na mizo vrč domače pijače, medico, ki jo je varil in pripravil sam Bojan, da obdrži prastaro hišno izročilo in navado...

Gostje so si vzeli kruha in sira in si gasili žejo z medico, želeč gostitelju in njegovi lepi vnuki zdravja in sreče.

Habadin je ljubeznivo gledal Cvetano; živo sliko one, ki jo je ljubil, je videl v njej. Boril se je z bridkim spominom in ko se je premagal, je povzel Bojanove besede in se je razvnel, in kot da je enak med enakimi, je obsojal one, ki jim je nekoč služil:

»Ropanje ni lep posel, oče? Res je. A kdo nam je dal zgled, kdo nas je naučil ropati? Ali ne oni, ki bi morali skrbeti za varnost, ki bi morali ščititi vdove in sirote? Mi se zadovoljimo s plenom, z odkupnino, oni so pa morili in še morijo...«

»Kaj naj človek živi, če pa grad obira in mu često vse vzame, ne meneč se za ugotovljene dajatve, samo da sam v izobilju živi. Če oni, ki poznajo zakone, a se ne zmenijo zanje, tako delajo, zakaj bi si ne pomagal nas eden in poiskal tam, kjer lahko dobi, ne da bi oškodoval domačina!« je zagovarjal nasilni posel Miklav Flajbul, dasi mu ni bilo več treba.

Trdanu je bilo všeč, da sta Habadin in Flajbul udarila čez grajsko gospodo, pa je izlil še sam svojo jezo v besedo, ki naj bi tudi Bojana razvnela:

»Ali si pozabil, starosta, da so gosposki plačniki ubili Cvetani očeta, tvojega sina, ker se je postavil za svoboščine naše in pravice, ki so nam jo priseljeni grajski zajedavci oropali, jo poteptali in nas zaslužnjili!«

»In domačin tudi ni bil, ki je speljal Cvetani mater!« je dodal Drašček.

Bojan je poslušal razvnete besede in kljub bridkemu spominu, ki so mu ga vzbudile, ga je prevzelo prikrito zadovoljstvo, ko je videl toliko upornost, naperjeno proti onim, katere je najbolj sovražil, in hvalil bi svoje vsevišnje bogove, če bi jih mogli iztrebiti, da bi zaživeli spet prosto in svobodno, kot so živeli davni dedi...

Trdan je bil zaverovan v svojo misel in željo.

»Ko ris prežim in gledam, kdaj bi se mogel maščevati za dvojno bridkost, ki jo trpi Cvetana. Onega, ki ji je pobil očeta, in onega, ki ji je ugrabil mater, bi poslal k črtom v jadro noč!« je bil hud.

»To bi še rad doživel, Trdan, da bi bil sin maščevan, potem bi šel rad v nav k očetom!«

je priznal Bojan svojo bridkost, ne da bi omenjal snahe...

»Oče Bojan, to veselje utegnete doživeti, če nanese prilika. Pomladi vas! Za nav in podobne kraje je pa še čas, kaj bi mislili nanje!« je budil zvito in preračunjeno Habadin v Bojanu upanje. Nihče ni poznal njegove prošlosti in zato jih je lahko slepil...

»Saj res, oče,« je potrdila Habadinovim besedam Cvetana, stoječa ob oknu in prisluškujoča pomenku. »Kdo bo potem skrbel zame?«... je še vprašala bolj tiho, kot bi jo bila objela žalost in bi se trenutno spomnila, da je sirota.

»Kdo, kdo?« se je nasmehnil ded in prizdignil glavo proti Trdanu. »Menda ga poznaš? Glej jo, no!«

Cvetana ni pričakovala takega odgovora in je zardela v lice ko vrtnica v mladem jutru, ko jo solnčni žarki razpro, in boječ se, da bi sledile dedovim besedam druge, jasnejše, je izginila k teti Kunici v hišo...

»Plaha je ko srna,« je povedal ded, da bi opravičil njeno zadrego.

»Trdana se gotovo ne boji in Draščeka, ki je domačin, menim tudi ne. Jaz pa Habadin sva prvič pod vašo gostoljubno streho,« se je oglasil Flajbul.

»Prvič, a zadnjič ne, kaj, oče, ko se sedaj poznamo?« je vprašal Habadin, ki mu je Cvetanina zadrega ugajala in bi si jo bil rad drugače razlagal kot Bojan, čeprav je bil nekako Lastigojevih let...

»Kadar vaju pripelje pot do Kobarida, se kar zglasita!« ju je Bojan vabil, ko sta bila vstala in se mu zahvaljevala za gostoljubje. Stopivši iz sobe v vežo, sta pogledala še v hišo in se s šaljivo besedo poslovila od Cvetane, ki je nekam vznemirjeno zmedena dala Habadinu roko...

Oče Bojan, Trdan in Drašček so ju spremeljali do lipe, kjer sta se vzbela na konja in odpekotala po cesti proti Mlinom in Iderskemu, od tam pa vsak v svojo smer: Flajbul naprej proti Tolminu, Habadin pa v vis pod Mrzli vrh k svojim tolovajem...

Cvetana, ki je bila prišla na prag in gledala za njima, se je vrnila v hišo in dejala teti, ki je ob ognjišču skrbela za večerjo:

»Habadin — lep človek je...«

»Lep,« je pritrdila teta in jo pogledala posmenljivo, zakaj njena beseda se ji je zdela preveč mehka in topla.

Cvetana je razumela pogled.

»Nič se ne boj, teta,« je rekla in se zasmejala, kot bi zazvenelo samo srebro...

(Dalje.)

Slavko Savinšek:

KRIŽEVE NADLOGE.

Druga nadloga: Zavod.

PO prstih je šel četrtošolec Peter Križ po hodniku proti prelatovi sobi in noge so mu trepetale v kolenih, ko se je bližal usodnim vratom. Čeprav ni imel v ustih niti sline in nos suh od napetosti, vendar je segel v žep po rutico in si šel ž njo preko obraza, nato pa obrisal obenj roki, ki sta bili tembolj potni, čimbolj ju je sušil v robec.

Malo je postal pred vrati, nato pa narahlo potrkal. Ko bi vsaj ne bilo nikogar! mu je šinilo po možganih, vendar je vnovič, zdaj glasneje, poskusil, ker se na prvo trkanje ni nikdo oglasil.

»Ave!« je glasno pozdravil iz prelatove sobe znani glas starega gospoda in Petru je udarilo srce trikrat hitreje, ko je pritisnil kljuko in vstopil. Luč iz okna ga je, stopivšega iz mračnega hodnika, za nekaj časa oslepila; toda dobrotni glas prelatov mu je brž pokazal smer, kamor je stobil in pozdravil.

»Kaj boste povedali, Križ?« je vprašal prelat in šel dva koraka fantu naproti.

»Prošnjo imam, milostljivi gospod prelat,« je tiščal iz sebe Peter, ker ni vedel, kako bi začel, dasi se je že mesec dni pripravljaj na ta usodni trenutek.

»Kar ven ž njo!« ga je ohrabil prelat in radovedno so se uprle svetle oči v slokega študenta.

»Milostivi gospod prelat, prav lepo se vam zahvaljujem za vse vaše in zavodove dobrote!« je pričel Peter, ki ga je prelat takoj ustavil:

»Kako, pa nas vendar ne mislite zapustiti, Križ?«

»Mislim sem...« je zajeceljal Peter, ki ga je iznenadilo, da je gospod prelat uganil na men njegovega prihoda, še preden je povedal besedo.

»Tudi jaz sem že mislil na vas, Križ,« ga je prekinil gospod. »Sem-le sedite k meni, se bova nekaj pomenila!«

Pokazal mu je na stol poleg sebe in Peter se je prelomil in sedel na rob.

»Tedaj ste se nas naveličali in naše hiše tudi, Križ?« je pričel prelat.

»Ne morem reči, da bi se.«

»Kaj vam pa ni po godu?«

Peter je pomolčal, ker ni vedel, kako bi začel, da bi bilo prav. Vedel pa je dobri prelat:

»Pretesno vam je pri nas, kaj ne, Križ? Niste še preboleli, da smo vam postrigli peroti, sanjavemu kmetiškem fantu, ki je hotel

biti vedno v gmajni, ki ni trpel zidov in klopi, ne zvonca, ne navodila. Ni tako, mladi mož?«

Peter je prikimal in molčal. Prelat je pomaknil stol bliže k njemu, mu položil roko na lakat in z ljubeznijo gledal vanj, ko mu je govoril:

»Žal bi mi bilo za vas, Križ, naravnost povem! Nadarjeni ste, glejte, saj ste celo v književnosti že dosegli lep napredek kakor vidim iz »Domačih vaj«. Vsako leto sem se bal ob sklepu šole, kdaj potrkate in pridete k meni tako kakor ste prišli danes. Letos sem nekam pozabil na to, dejal sem si, da ste že preboleli, pa ste me zdajle presenetili. Toda že na trkanju sem spoznal, da je nekdo, ki mu je pri srcu pretesno in, čudno, bili ste vi, ki sem se vas prvega spomnil.«

Stari gospod je pomolčal, Peter pa ni upal pogledati vanj, ker je čutil za glasno besedo tenak pripev žalosti. Nekaj kakor žalostna, bela roka je seglo fantu v srce in tudi zato ni spregovoril, ker se je bal, da bi mu zastala beseda v grlu. Ljubeče je očital glas prelatov. Peter pa je starega gospoda visoko cenil in spoštoval, da, kot očeta ga je ljubil! Kot vsi, saj so mu rekali: ata.

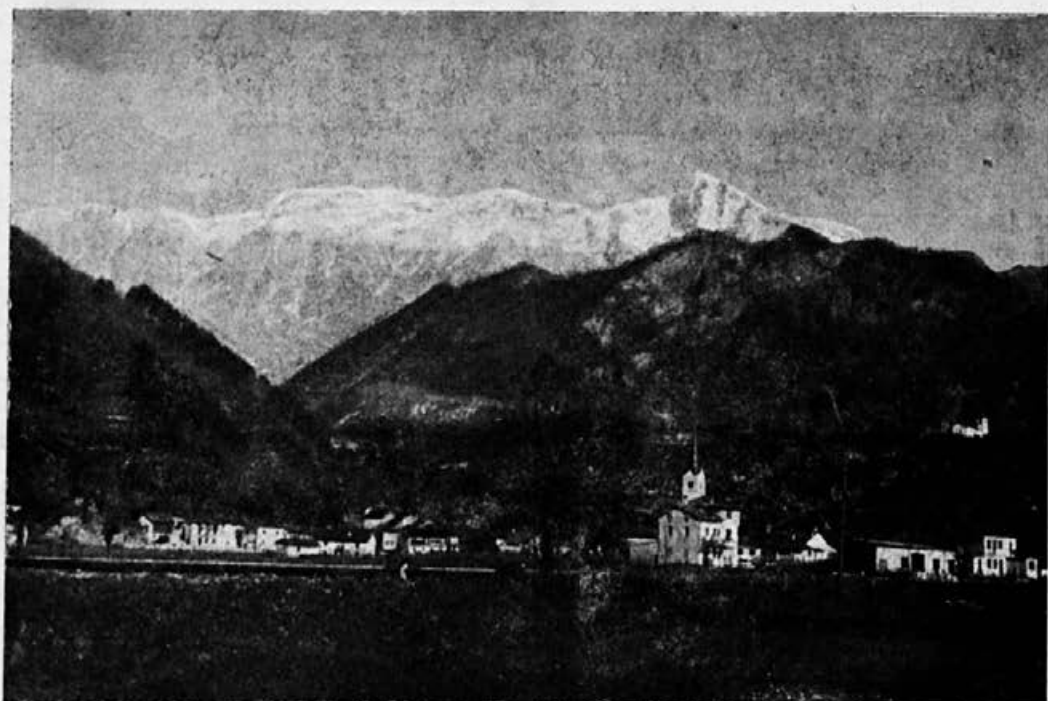
»Glejte, Peter,« je nadaljeval prelat, ko je videl v dijakovem obrazu ono, kar se je v njegovi duši prelivalo, »štiri leta ste vzdržali pri nas kljub vsemu. Pravim, žal mi je za vas, ali ne bi hoteli poskusiti še prihodnje leto?«

Zdaj je Peter pogledal gospodu v lice, pa so ga njegove oči zbolele. Zato je spregovoril. Ko pa je pričel govoriti, zroč v ljubezni polni, vse razumevajoči obraz prelatov, mu je bilo, kakor da se je v njem nekaj, kar je bilo leta zaklenjeno in zapahnjeno, odprlo in se hotelo razliti, da se končno sprosti in dobi izraz, jasnost, čistost.

»Milostljivi gospod prelat, mnogo sem premišljeval o tem in težko, težko grem od tukaj; saj mi je bilo dobro! Toda ne zadrži me nobena sila več. Tako mi je tesno v prsih, dan za dnem bolj, da vam ne morem povedati. Pravim si, da bom tudi zunaj, v zasebnem stanovanju, vezan in bom moral živeti za knjige in šolo, ako hočem dovršiti; vem, da bom lačen, da bom moral druge učiti in si s tem prislužiti, če bom hotel zmagati. Doma ne morejo plačevati več kakor so dosedaj. Pa nič ne pomaga, nobeno prigovarjanje, nobena misel! Glejte, čeprav bom zunaj tudi moral študirati, vendar ne bo zvonca, ki me bo klical, ne bo strogega pogleda, ki bi mi žugal, ako ne sledim. Delal bom po svoji prosti volji, kadar bom hotel in kolikor bom hotel.«

Pomolčal je, pa čez čas zopet nadaljeval:

»Vidite, milostivi gospod prelat, včasih,

Kobarid s Krnom. — (Fot. Sres, Kobarid.)

kadar je kakor na primer zdajle, solnce tako sijalo, ko me je s svojo zlato lučjo kar trgalo izza klopi ven, ven, v gozd, v naravo, da bi gledal drevje in poslušal tiče, da bi mravlje opazoval in drobne gozdne živalce, sem ves trepetal in ponoči sem jokal, ko sem se domislil, kaj vse sem zamudil samo zato, ker sem tu notri. Ako bi bil zunaj na stanovanju, bi lahko vzel knjigo, šel gori na Golovec ali na Rožnik ali kam drugam, pa bi legel pod drevje, v grmovje, se učil, a vendar bi bil v prosti naravi!»

Spet je počakal, gospod prelat pa ga je prekinil, ko je menil nadaljevati:

»Čujte, Križ, kako bi študirali, če bi gledali okoli sebe in opazovali naravo ter prisluškovali v njeno tajno govorico?«

Peter, ki se je vživel v svoj govor, ni bil v zadregi.

»Saj je dovolj, če sem zunaj, čeprav moram imeti misli pri učenju. Toda zavest, da sem prost, da me ne veže nič drugega kakor lastna volja, o, to je kaj drugega kakor pa klic zvonca!«

Ni mislil tako, drugače je vrelo v njem, pa ni znal povedati kakor bi bil rad. Dobri prelat pa je razumel.

»Sanjavi ste, Križ, kakor ste bili vedno in zato se bojim za vas! In še nekaj je: niste trdni! Ako ne bo dovolj in tečne hrane, vam grozi jetika! Pazite nanjo!«

In kakor bi bilo že vse dogovorjeno med njima, je vprašal dalje:

»Kako pa, ali ste si že kaj oskrbeli, za stanovanje, za hrano?«

Peter je samo odkimal z glavo. Bilo mu je, kakor da ga boli, ker ga ni pustil prelat govoriti do kraja.

»Saj sem dejal, da ste sanjač! Mislite, da vam bo samo priletelo v naročje?«

Glas prelatov ni bil očitajoč in vedro je pogledal zdaj Peter vanj, ko je vstal in stopil k pisalni mizi. Napisal je pismo, ga zaprl in izročil Petru:

»To-le nesite svojemu gospodu katehetu. Pomagal vam bo, da boste dobili stanovanje morda zastonj, ali pa vsaj za majhen denar. Tudi za hrano se bo pobrigal, vsaj za kosilo. Zvečer pa ste pri nas vedno dobrodošli! V kuhinji bom naročil, samo oglasite se pri meni, ko se jeseni vrnete!«

Kako je prišel Peter iz sobe prelatove, sam ni vedel dobro. Znašel se je v temnem kotu hodnika in je jokal, bolj kakor kdaj in bilo mu je kakor da se je poslovil od očeta.

Zadnjo noč je spal v zavodu. Nemirno se je premetaval po postelji, ni mogel zaspati. Tudi tovarišev marsikateri je bil še zbudjen: jutri gredo domov in komu ne bi pri tej misli utripalo srce tako močno, da ni mogoče zaspati? Toda medtem, ko so drugi mislili na svoj dom, ko so spet tretji s strahom iskali vzrokov, kako bi se doma opravičili radi ne preveč dobrih spričeval, je imel Peter glavo polno vse drugačnih misli. Tesno mu je bilo in ni ga strpelo v postelji. Tiho je zlezal doli,

se površno oblekel in odšel na hodnik. Ne kaj časa je blodil po njem gori in doli, pa se je domislil nečesa, zavil po stopnicah v podstrešje, odprl vrata vanje, poiskal kratke stopnice, ki peljejo na streho, in izginil skozi odprtino. Streha je bila ravna in s peskom posuta, na njej so ob svetlih nočeh starejši dijaki smeli opazovati zvezde.

Stopil je prav na rob, pogledal doli, nato pa sedel in se zagledal v zvezdnato nebo. In prišlo mu je na um vse, kar se je kdaj porodilo v njem, ko je prejšnje čase tudi posedeval takole ponoči, če se mu je posrečilo, tiho se ukrasti iz spalnice na strehi. Bila mu je nekako zatočišče, kadar mu je bilo najhujše.

Gledal je v mesto pod seboj, kako je pričevalo mižati in spati, trudno, nasičeno vsega dnevnega, skrbi in pehanja. Zdaj se je zmračilo v tem delu, zdaj v onem, ugasnila lučka tu, spet tam. Le zvezde so sijale vedno enako, da, Petru se je videlo, vedno bolj: le one so bile večne, neutrudljive. Morda kakor njegove misli.

Utrnila se je ena njih in za hip je zagorelo nebo v dolgem traku. Tiho je seglo Petru v dušo, ko se je domislil vraže, da se izpolni, kar si človek zaželi v tem hipu! Premislil je brž, kaj bi bilo zanj najlepše, pa se ni domislil ničesar. Prav tako je bilo občutje v njem kakor vedno. Vedno si želi, venomer nekam hrepeni, da ga stiska v prsih in mu joče srce; ali kam, tega ne ve, česa, tega ne dozna. Bolečina je v njem kakor soj zvezd na nebu, vedno enaka in prav tako nespremenljiv je smoter, ki je v njem ves blesteč in zlat. Toda Peter ga ne pozna, ker je samo kakor temna slutnja, kakor uganka.

Peter si grebe v možgane: morda pa le najde, pa le ugane? Danes, ko se je sprostil vezi zavoda, ko raste v njem upanje, da bo kmalu zunaj, se učil in delal po svoji volji, danes bi moralo peti in vriskati v njem, da bi iz radosti ne mogel spati. Toda ni tako: bolelost je v njem in čimbolj se bliža ura, ko bo treba zapustiti zavod, tembolj se oglašča nekaj v njem, kar ga vleče nazaj, kar mu šepeta, naj jutri stopi še enkrat k prelatu in pove, da se je skesal, da si je premislil; naj ga vzame nazaj. Rad bi to storil dobri «ata», z odprtimi rokami bi ga sprejel nazaj. Ali ne, tega ne stori, ne bo se zopet uklepal v red zavoda!

Peter gleda v nebo, brez misli, samo z neko slutnjo in vročo željo po nečem neznanem v sebi se bojuje, pa si ne najde cilja, ne ve izhoda. Zvezde se leskečejo, se smejljajo mlademu ponočnjaku, samotnemu opazovalcu, gledajo vanj, ali na njegova nema vpra-

šanja ne odgovarjajo. Da bi vanj posvetile, da bi uganile, mu povedale, kaj je v njem tisto, kar ga vedno vleče in peha nekam v dalj, nekam v neznanu! Ne znajo ugeniti, ne znajo povedati! O, kako ta hip Peter sovraži zvezde!

Mladi študent na strehi se zavije tesneje v suknjič, ker mu je postalo hladno. Bled in slaboten stopi na rob strehe ter se nagne čez zvenj. Njegova senca pade kakor dolga vrv čez dvorišče in sosednjo hišo. Nehote razprostre Peter roke, pa tako obstoji. Glej, križ, križ dolg in tenak in črn je legel čez dvorišče in hišo, kjer je bila preje vrv. Uh, križ, Peter Križ! Ali se ti že na zunaj bere, kako se pišeš?

Peter se obrne, spusti roke in stopi po strehi, da bi šel doli. Mimo njega šine senca in skoči na rob, kjer se požene v skoku na kratko pristrešje. Peter se ko blisk skloni, pobere kamen in ga z vso silo zalučič za to senco. Bil je maček. Peter pa mačkov ne more videti, odkar mu je domači požrl dva mlada vrabičala!

* * *

Tretja nadloga: $1 \times 1 = 1$.

Peter Križ je sedel v podstrešni sobici sklonjen nad knjigo in bral:

»Lačni so si odtrgali edini grizljaj in pitali ž njim do grla site: žejni so poslednjo kapljo vode odtrgali svojim izsušenim ustnicam in napajali žlahtnih pijač polne; raztrgani in napol nagi so slekli poslednje cunje in pokrivali ž njimi v svilo in kožuhe oblečene; bosi so po ostrem kamenju hodili, da so napravili prostor obutim in onim v vozilih na gladki cesti; ubogi so oddali poslednji vinar bogatim, da so mogli ti svojim ženam kupovati zlato in bisere; hromi so nosili zdrave na odrgnjenih plečih in krvavih hrbtih, padali na kolena, kadar so slednji lezli nanje, in jim poljubovali noge, ko so zopet stopali doli. To vse pa zato, da so se potem vsi ti siti in napojeni, oblečeni in obuti, bogati in v razkošnih vozilih se vozeči, krepki in cvetoči, smejalji in norce brili iz vseh teh lačnih, žejnih, raztrganih, bosih, estradanih, hromih! Bič je pel svojo vsakdanjo pesem in psi so jih pri-ganjali kakor divjo zverino. To je bilo in to je in bo ostalo, dokler bo življenje na svetu ter bodo ljudje! Tako gotovo kakor je enkrat ena ena!«

To je bral Peter Križ in je bil bled ob tem branju in je trepetal ter stiskal zobe. S trepetajočo roko si je šel čez visoko čelo, suho je zakašljajal, potem pa se je zagledal skozi okno na pusto dvorišče, kjer sta kljub dežju in megli dve ženski otepavali preproge. Ne-

premično je strmel tako, prsti desne roke pa so mu pri tem počasi lezli v pest. Ko se je čez dolgo časa vzdramil, je zaprl knjigo pred seboj, jo porinil na vogal mize, pa se premislil, jo pograbil in zalučal v kot siromašne sobice. Sedel je nazaj na stol, potegnil k sebi kup šolskih knjig, odprl prvo, pogledal vanjo, pa jo spet zaprl in odrinil; vzel je drugo, se malo dlje pomudil ob njej, pa jo spet poslal isto pot ko prvo. Še v tretje se je zmagal in je poskusil, vzel novo knjigo, se zabuljal vanjo, da so mu črke silile v oči, toda misli niso hotele, najsi se je še tako mučil: knjiga je sledila prejšnjim, Peter pa se je sunkoma pognal kvišku, odrinil stol in stopil k oknu!

»Da bi vsaj liti nehalo!« mu je spreletelo možgane in odprl je okno. V sobo je udaril vlažen zrak, ki je Petru pognal kašelj v grlo, in blede lice se je v naporu pordečilo.

Zaprl je nejevoljen okno, postal sredi sobe, se ogledoval od nog do glave, ugibajoč, bodo li čevlji zdržali blato in vodo. Vzel je dežnik, stopil na hodnik in po celi vrsti stopnic prišel na cesto, kjer je krenil takoj v stransko ulico in zavil iz mesta ven na polje, nato pa čez travnik proti gozdu. Tam gori si je na robu pod košato bukvo poiskal malo bolj suhega mesta, se tesneje zavil v lahni plašč, si popravil z roko lase raz čelo nazaj in se zagledal v ravnino pod seboj. Dež je ponehaval, megle so se pričele vlačiti, kopiciti, pa spet trgati in tam proti severu je nenadoma pogledal izza njih gorski vrh. Skozi odprtino je planil žarek pomladanskega solnca, segel prav do Petra pod bukvi in ga narahlo pobožal po obrazu in po rokah. Nato pa se je razlil vse okrog njega in cel rob gmajne se je posvetil v zahajajočem solncu.

(Dalje.)

Stanko:

POD LUČJO Z RDEČIM SENČNIKOM.

*Pod lučjo z rdečim senčnikom
smo sedeli ob črnem vinu.
V posodah naših duš je ležala bridkost,
v podstrešju dehtelo po rožmarinu.*

*Da si prinesel v vrčih pelin,
bi ga izpili in bi molčali.
Pa ni prišel nihče, da bi mu svojo bridkost
v zameno za žolč prodali.*

*Pod lučjo z rdečim senčnikom
smo sedeli in smo golčali.*

Grivški:

STRIC MIHA HOČE V TOPLICE.

BOG mu je dal dočakati petdeset let in na vsako leto mu je naložil tri kile mesa. Pozimi je tovoril svojo pezo še do volj potrpežljivo, poleti pa ni zmožeg soparne vročine. Stric Miha je postal julija meseca parni kotel. Ker jih je imel pod palcem, je sklenil, da pojde v toplice. Strgulčevega Blaža je vprašal za svet.

»I kajpada, v toplice pojdi!« je silil Blaž. »Toplice nesejo dol in te postavijo gor. Imam zlato izkušnjo. Zjutraj te slečejo, zavijejo v mokre cunje in nato v volnena ogrinjala ter te zadelayo tako, da ne moreš premakniti nobenega uda, razen prstov na nogil!«

»Prešal!« je mrmral stric.

»Ej, pa ti dobro dene! Prenesejo te v kopalnico in spustijo vate paro, da se potiš celo na nohtih. Nato hajd v kopalno kad! Kakršnega te je Bog dal, te denejo v vodo. Tri gošče ti treščijo na hrbet in pravijo, da so ti napravili mrzel poliv!«

Stric je vzdihoval.

»Nič se ne plaši, Miha! Nato greš na izprehod, po domače rečeno: pohajati te pošljejo! Med potjo moraš piti vodo in spet vodo — nič drugega ti ne privoščijo. Ti žlempaš, oni pa stoje okrog tebe in venomer hvalijo: »krasna voda!« Nič jim ne verjemi, Miha! Voda je že dobra od zunaj, a znotraj — naa — znotraj ima strašanski učinek. — Okrog enajste te pocikajo spet v vodo. Zdaj sedi kot bi se cvrl v peklenskem kotlu. Dopolodne se sprehajaš in ob eni ti prinesejo kosilo. Kosilo? Bistra juha, trda žemlja in salate za dve kozi! Tako predpisujejo ti učeni dohtarji, da več priskoparijo na račun tvoje kože. Popoldne telovadiš, to se pravi: neki rogač šteje: ena, dve, ena, dve! Ti pa privzdiguješ svojo debelo lastnino zdaj dol, zdaj gor, zdaj sem, zdaj tja, da ti moli jezik iz ust. Da bi šel spat? Kajpada, Miha, spati ti ne puste! Vljudo te peljejo pod pršico in vsujejo nate celo ploho. Ti pa plešeš kot star medved in stopičaš zdaj na desno, zdaj na levo! Moker si kot glista in še ti ne dajo miru. Vedno ponavljajo »stara preizkušeno zdravilo!«: kar tvojemu telesu in želodcu diši, to je zdravju škodljivo, in kar ti je zoprno, to je zdravilno! Ti imaš na primer rad klobase, pivo in tobak. Miha, slabe reči si si izbral! Zato te bodo toliko časa cvrli in močili, da se ti bo stopila v želodcu zadnja mrvica klobase, da se ti posuši zadnja

kapljica piva in ti izhlapi zadnji tobakov dim. To so strupi in strupene snovi ti preženejo z vodo.«

»Hentaj vendar,« je renčal stric Miha.

»Nikar se ne vznemirjaj! Stvar še ni končana. Od petih do šestih zvečer se začne tekanje. Vse: staro, mlado, dedci, ženske se ti love, kot bi se šli otroci slepe miši. In ti, Miha, boš zraven. Oči ti bodo zavezali, pa boš kolo baril zdaj na desno, zdaj na levo. Preteto smešne so te bridke ure! Zvečer spiš kot kamen. Čez par mesecev postaneš suh kot cigara. Koža ti bo opletala kot volu pod vratom. Kar si želel, si dosegel!«

»Figo!« je dejal stric Miha, obrnil Blažu hrbet in pljunil na debelo.

Veliko težkega si je upal prenesti stric Miha v življenje, a takih naporov ni zmoglo njegovo telo. »Raje špeh kot kostil!« tako se je tolažil in vdano prenašal svojo pezo. »Toplice so za škricel!« je dejal in lepo doma ostal.

Venceslav Sejavec:

ZAKAJ SI ŽALOSTEN...

*Zakaj si žalosten, o dobri Krist,
da sklanjaš trudno ranjeno glavó?
Si nad menoj razžaljen v duše dno,
da nisem kakor Ti, o Dobri, čist?
Molčiš, molčiš... Kri Ti curlja
raz čelo čez oči, čez prsi iz srca...
O joj, tako mi je, tako me v srcu žge,
ko da sem Ti prebodel noge in roké...*

Stanko:

LOKOSTRELEC.

*Lok si nam stisnil v železne rokè,
silne, da bi v onstranstvo puščico pognale.
Moj Bog, moj Bog, kje je vroče srce,
da bi v njem rane zatrepetale?
Moč naših rok je kot gorski vrelec:
morda prav kmalu se bo posušil.
Jaz najmlajši tvoj lokostrelec,
sem puščico svojo v neznano spustil.*

Grazia Deledda:

SIROMAKI IN BOGATINI.

(Prevedel L. G.)

»GOSPOD Franc, gospod Franc,« viče siromašna deklica pred vrati bele vile.

Starček, po vsem videzu berač, ki je imel na sebi tako zakrpano obleko, da so zaplate popolnoma skrile prvotno blago, se nasmehne, ko čuje, da deklica zove gospoda Franca. Gospod Franc je že nekaj let v grobu.

Vendar odpre nekdo vrata.

»Kaj hočeš?« vpraša mladosten glas.

»Gospod Franc,« vztraja deklica pri svojem in proži umazano čašo ter govori z naglasom, ko da ponavlja priučeno nalogo: »Moj mama je rekla... rekla je moja mama, naj vas prosim dobrote, da nam daste... da nam daste malo kisa, zakaj moj brat si je glavo ranil... in... in... in treba mu je kisa, da si rano izmije z njim...«

Bela, nežna roka vzame prazno čašo, ki se za nekaj hipov zopet pokaže, še vedno v isti roki, polna rdečega kisa.

»Pa kako se je ranil tvoj brat?«

»Padel je... s konja...«

»Beži,« odvrne mladosten glas, poskušajoč posneti dekličin naglas, »dobro vem, da... rabite kisa za salato... in da se ti, prej ko odpreš oči, lažeš bolj, nego zajec teče...«

»Bog plačaj,« reče deklica, ne da bi se zmedla, in utone v cestno poltremo.

Starec z zakrpano obleko stopi za njo. Šepa nekoliko in se opira na bergljo, katero krčevito drži v desni, mejtem ko v levi nosi povitek cunj.

»Ti-le so siromašni,« si misli, »ako ne najdem prenočišča pri njih, kje naj ga najdem? Jezus sam je rekel, da le siromak pomore siromaku.«

Deklica se ustavi pred neko kočjo na obali reke. Bil je mrzel, vever večer: mesec je vzhajal med golimi topoli, ravnimi kakor ogromni v nebo zapičeni prsti, in voda v reki je blestela.

Deklica stopi v kočjo in starec za njo, za kaj vrata so bila odprta. Suha in blesta žena, sklonjena nad ognjiščem, zajema iz črnega lonca nekaj kuhanega zelenja.

Ko se popotnik ogleda po sobi, vidi, da notranjost kočje povsem odgovarja njeni vnanjosti: brezkončna beda povsod. Potolaži ga torej misel, da mu bodo dali ti ubogi ljudje brez dvojbe — prenočišče.

»Kaj hočete?« vpraša ženska surovo.

»Vzemite me za to noč pod streho,« za-prosi on, »popotnik sem, ubog in star, zunaj pa je noč mrzla...«

»Zakaj si ne iščete prenočišča v hiši bo-gatinov, pri onile gospodi tam gor?« kaže žena na belo vilo. »Tja pojdite, socialisti so...«

»Dejali so mi, da je gospodar pred nekaj leti umrl in da je vdova skopa; nisem se torej drznil... Mislil sem, da le revež more dati revežu zatočišče.«

V tem, ko še govori, prideta dva majhna dečka in za njima velik, razdrapan, zamazan možak.

»Pa kaj hoče ta-le!« zakriči možak.

»Prenočišča.«

»Idite, nimamo prostora!«

»Samo, da prenočim,« ginljivo prosi sta-rec. »jedi imam s seboj. Star sem in noč je mrzla. Deset ur sem že na potu.«

»Ven, ven!« viče možak in otroci za njim: »Ven, ven!«

Starec, ki je že omagoval od napora, jim ponudi, da plača, ako ga puste, da kraj ognjiš-šča prespi. To je bilo sprejeto. Sede in odpre svoj povezek. Žena, ki je zalivala salato s ki-som, katerega je deklica izprosila, se ozira nanj z majhnimi, grabežljivimi očmi. Med cu-njami v povezku opazi kosec črnega kruha, četrto orehov in denarnik.

Ko starec povečerja, se splazi v kot, po-loži glavo na povezek in se predá otožnemu razmišljanju.

»Ako siromaki ravnajo s siromakom tako slabo,« misli sam v sebi, »kako naj ravnajo z njim bogatini! In vendar je Jezus dejal...« Spanec ga prevzame.

Nenadno se zbudi. Zazdi semu, da neka roka vleče povezek izpod njega. Okrog njega leži popolna tema. Takrat zakriči:

»Kdo je, kdo me hoče oropati?«

Mesto odgovora dobi strašen udarec s pa-lico po prsih. Zazdi se mu, da mu je srce po-čilo.

»V imenu božjem vas prosim, pustite me! Vzemite si vse, le živega me pustite!«

Drugi udarec po glavi.

Siromak pade vznak in misli, da umira. In prevzame ga življenski nagon. Nekaj hipov brezgibno leži, potem pa vstane in plane ven.

Sedaj jame tako naglo bežati, da je bilo to glede na njegovo starost in njegovo bedno stanje pravo čudo. Na jasnem in blestečem nebu je še svetil mesec; starec pa beži, gnan od nedopovedne groze. Glava in ramena so ga pekle, kakor da so poparjene s kropom in mi-

sli so begale od njega. Ko pribeži do bele vile, se zruši in ne more več vstati. Mesec se mu na mrzlem in svetlem nebu zazdi kakor luknja, skozi katero se sveti srebrna hiša...

* * *

Ko se znova zave, se mu zdi, da je v oni čudoviti hiši: vzglavni del postelje, na kateri leži, je okrašen z biseri in se sveti kakor rečni trak. Rjuhe, odeje in blazine so bile snežno-bele. Zdelo se mu je, da je zakopan v sneg: toda pekočinam na prsih in glavi ni bilo konca.

Poleg postelje stoji dražestna deklica z dolgimi in nežnimi rokami. Prepozna deklico, ki je bila lažnjivemu otroku odprla vrata, in poloti se ga silno ganotje: »Kako? Torej bo-gatini imajo usmiljenje s siromaki? Oni so ga pobrali, ne da bi potrkal na njihova vrata ter mu izkazujejo gostoljubje in mu strežejo?...«

On pa je ves čas svojega dolgega, bednega življenja mislil, da samo revež more imeti so-čutje z revežem. Tako so ga bili učili. Tako je bil dejal Jezus...

* * *

Nekaj ur za tem je umrl. Šel je naravnost v nebesa. Komaj zagleda ondi Gospoda, že mu izpove svoj nesrečni slučaj in čaka v vsej ponižnosti pojasnila.

»Oh,« reče Jezus z vzdihom, »časi so se spremenili. Ker dandanes niti siromak ne ve-ruje več vame, podpira bogatin siromaka za-to, ker se ga boji...«

Aljoša:

KO MLADO DREVO.

*Na skalnatem skladu rastò drevesa,
zeleni plameni okoli kočè —
globoko v dolini gore očesa
velemesta, ki divje stoče.*

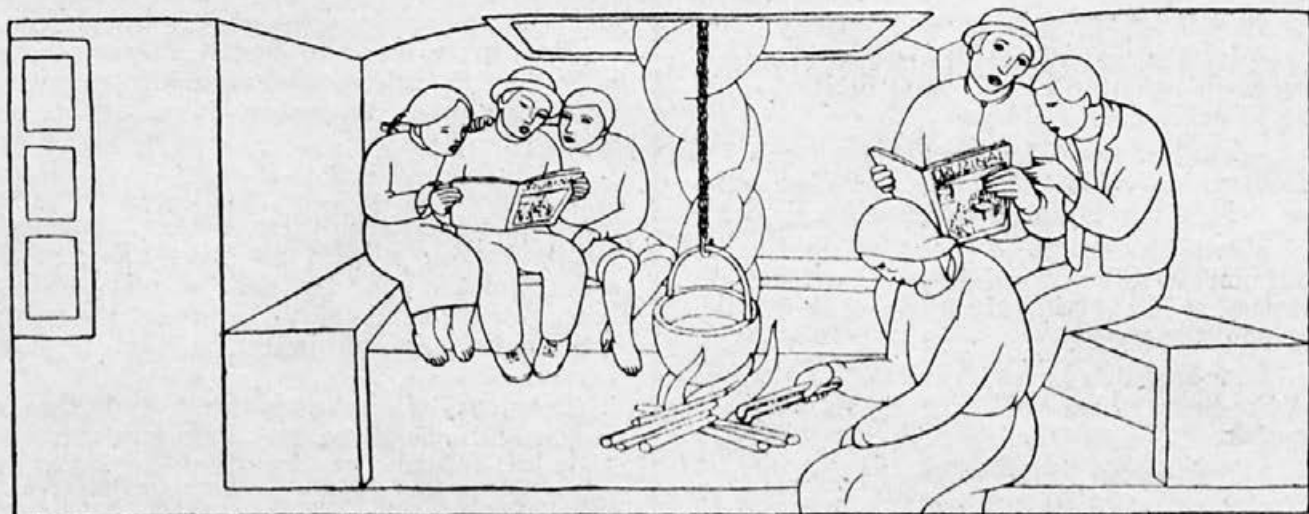
*O moje drevo, kot ti bom pognal
v osrčje skalovja vse korenine,
samoten bom pod zvezdami stal,
skromen in čist ko mlado drevo
nad črnim prepadam, nad sivo megló.*

»Ni junak, komur v stiskah srce ne bije v močnejšem zaupanju.«

»Drevo, preje tako obloženo, mi nosi malo jabolk. Glej, bršljan je kriv, ki ga mogočno obdaja.«

»Uro za uro se nam življenje prijazno ponuja.«

Frančišek Saleški.

ZANIMIVO IN POUČLJIVO

Prof. Rado Bednarik:

STARE PRIČE.

Dornberški gospodje.

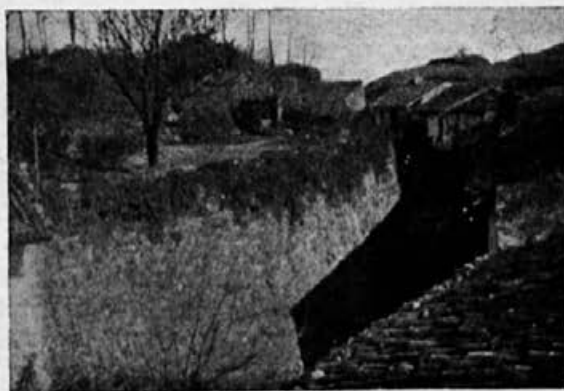
NAJ lepo se dvigajo okoli lepega Dornberga vinske gorice. Vipava se prav ob vasi kljukasto zavije, da da prostora za hiše in dva grička nad vasjo, za Čukljo in Tabor. Med obema je zajedra, ki so jo porabili za cesto proti Rihemberku. Železnico so pa morali speljati pod Čukljo na saksidsko polje. Nad prevalom, kjer se državna cesta prevali z dornberške strani proti mlinu, se dviga še precej strmo dornberški Tabor. Sem gor so dornberški gospodje postavili svoj srednjeveški grad. Danes ni ostalo od njega nič razen žalostnih ostankov, starih prič mogočnih rodov, pa tudi prič burne preteklosti naših očetov.

Na »Prtonu«.

Dornberški gospodje niso bili plemiči prve vrste, marveč takozvani ministeriali. To so bili prvotno oboroženi hlapci v plemičevem

spremlstvu. V 13. in 14. stoletju so vsi postali vitezi; iz teh se je kasneje razvilo nižje plemstvo (baroni, vitezi). Tudi rodbina Dornbergov je bila te vrste. Že ime pove, da je bila

Pot med srednjim in spodnjim obzidjem.

nemškega pokolenja. Gotovo je, da so bili iz Bavarske ali Švabske, ker so goriški grofje od ondi klicali svoje nižje plemstvo. Kot rodni kraj Dornbergov navajajo nekateri zgodovinarji Ansbach na Bavarskem. Le furlanski zgodovinar Palladio trdi, da je rod prišel iz Brešije, ker da ga je pozval v naše kraje oglejski patriarh Pilgrim II. (1195–1204), ki da je bil sam tega rodu. Toda iz starih bukev se izpriča, da so plemiške rodbine prihajale v naše kraje, kjer nismo imeli grudorodnega plemstva, že v 8. in 9. stoletju iz Frankovske, iz Lombardije in Toskane pa šele v 13. in 14. stoletju.

Ime Dornberžanov se pojavi v zgodovinskih spisih že 15. septembra l. 1152. Takrat

je nadškof iz Solnograda daroval samostanu sv. Jurija na Koroškem neke gozdove; za priči na darilni listini sta podpisana Wolfram Dornberški in neki Bernhard iz Sibidata (= Čedad).

Zunanje obzidje.

Prvo posest v naših krajih je dobil Henrik Dornberški l. 1206. Tedaj mu je grof Majnhard II. Goriški podelil »10 mansi (= kmetij) in Stran« (= današnji Kronberg). L. 1232. so pa dobili grad na omenjenem griču. Grad in vasica, ki se je razvila pod njim, je dobila ime po lastnikih.

Jugovzhodna vrata.

Dornberški ministeriali so se kmalu dokopali do prvih časti na goriškem grofovskem dvoru. Še preden so prišli na Tabor, je bil Wolfram Dornberški poslanik grofov pri patriarhu, drugi so bili vicedomi (sodniki) goriškega mesta. Grb dornberških gospodov, trnjev grm aloč, ki raste iz zlate vaze (odtod pride nemara tudi ime Dornberg = Trnjevo), je vzbujal spoštovanje v deželi.

Toda Dornberžani niso dolgo gospodovali v Dornbergu. Že l. 1430. se je ena veja te rodbine preselila v Videm, kjer je izumrla. Približno ob istem času so pa Dornberžani odstopili goriškemu grofom Dornberg za tolminsko gosposčino. Rodbina je postala še slav-

nejša. L. 1462. so postali Dornberžani patriciji (= neke vrste višjih meščanov) Gorice. Wolfganga je celo sam cesar Friderik III. poslal kot poslanika k dožu v Benetke in l. 1465. še k papežu. V Gorici si je družina kupila več hiš. Palačo so imeli pod goriškim gradom, kjer je danes sirotišče »Contavalle«. Palača je po propadu rodovine prišla v roke plemičem Petačem. Baron Vid Dornberški je bil tako bogat, da je l. 1585. dal zidati cerkev sv. Ivana v Gorici. Ta Vid je bil tudi za poslanika v Benetkah.

Stolp, odkoder so klicali tlačane.

Po letu 1630. je rodbina Dornbergov obubožala. Prodati je morala svoja posestva v Tolminu, Števerjanu, Kronbergu in Lokah. Zadnji Dornberžan baron Ivan Ignac je l. 1779. 103 leta star odnesel v grob staro slavo nekdanj toli mogočnega rodu.

V Dornbergu so pa izza l. 1407. gospodari rili grofje Rabatta, ki so dobili od Henrika IV. Goriškega Dornberg v fevd. Dosti se pa niso zanimali za to svojo posest, marveč so raje v svoji palači v Gorici dajali razkošne sprejeme. Zadnji grof Rabatta je baje prav žalostno končal. Ko je šel na lov v kronberške hoste, je naletel na nekega kmeta, ki je lovil po njegovem. Grof je nanj pomeril s puško, a divji lovec je bil urnejši in je zadnjemu Rabatti glavo s koso odrezal.

Razpali grad s posestvom in dornberškim mlinom so kupili grofje Coronini. V začetku našega stoletja so pa razni posestniki pokupili zadnje ostanke obširnih zemljišč. Največ je prevzel veleposestnik gosp. Mrevlje iz Tabra.

Od gradu ni ostalo pravzaprav nič. Dobro je pa ohranjenih dvoje zunanjih obzidij. Iz ostankov zidin in iz ustnega izročila¹ sklepam, da je dornberški grad imel prav tako, namreč jajčasto obliko, kot goriški. Raztezal se je od jugovzhoda proti severozapadu. Glavni vhod je na severozapadni strani ka-

¹ Največ podatkov sem dobil pri g. veleposestniku Mrevljetu. Lepa mu hvala!

mor te naravnost pripelje glavna pot. Tiste mu prostoru med ogrom hiše in stolpom (glej sliko 1) pravijo še danes na »Prtonu«. Od »Prtona« na levo in desno vodi med spodnjim in srednjim obzidjem pot okoli in okoli (slika št. 2). Vaške hiše so kar vdelane v stare hodnike v obzidju. Zunanji zid je visok 10 metrov in se od zunanje strani še prav dobro vidijo stolpiči in prizidki (slika št. 3). Pot pelje naprej pod drugim zidom, ki je nekoliko nižji, do vrat na jugovzhodni strani (slika št. 4). Tu se zelo slikovito dvigajo nizki, močni stolpi na obeh straneh vrat, ki vodijo čez visok most (na sliki stoji tista oseba ravno na njem) na »Roženplac«. Tu so danes veliki vinogradi z dobro kapljico. Včasih so pa imeli tod zasajene oljke, ki so dajale do 30 kvinčev (po 85 litrov približno) olja. Olje so stiskali na torklji (iz ital. torchio), katere je še danes en del shranjene v Mrevljetovem hramu. Tudi zanimiva stara priča!

Grmada.

Na desni strani glavnih vrat se še danes dviga stolp, odkoder so klicali tlačane na delo (slika št. 5). Zvon so med vojno pustili kot zgodovinsko ostalino. Danes ta zvon še doni iz lin, a ne kliče več valpet na tlako; le večerni »ave« zapoje v mehko vipavsko noč vabeč k počitku pridnega vinogradnika...

Na levo od glavnega vhoda pelje vijugasta pot naravnost pred grad. Danes je to le z akacijami in grmovjem obraščen ter s korci in kameni postlan vrh. Na daljavo meri kakih 45, na široko kakih 30 metrov. Tu se je dvigal močan stolp in poslopje z gosposkimi sobanami. Sredi dvorišča je bil globok vodnjak in kapelica. Še l. 1833., se spominjajo stari Taborci, je bila v kapeli sv. birma. V kapelici je bil lesen kip sv. Trojice, ki so ga prenesli v cerkev sv. Danijela. Na veliko nočno soboto l. 1908. je pa dal rajni župnik Ivančič ta kip sežgati. Nisem mogel dognati čemu.

L. 1840. je občina sklenila prodati razpadoče grajske zidove, ker je bila nevarnost,

da posujejo hiše pod sabo. Večina sedanjih taborskih hiš je sezidanih iz grajskih kamez nov.

Kjer je stal nekoč glavni stražni stolp, odkoder so čuvaji pazili, kdaj bo na Grmadi (slika št. 6) zažarela grmada, znamenje, da Turek ropa v deželi, stojiš in zreš v pretekla stoletja, v moč rodov, ki so jim ponižni Vipavci tlačanili. Zob časa jih je vse zglodal, le stare priče pričajo o njih...

OB ZATONU RUSKEGA CARIZMA.

KO se je v hiši oglasil romar in prosil prenočišča, tedaj je Praskovja Feodorovna oživela: obsula je tujega popotnika s tisočermi vprašanji, da bi kaj zvedela o svojem možu. V prvih letih je marsikateri popotnik pripovedoval, da je srečal na potu moža, ki je sličil popisu Praskovje Feodorovne. Videli so ga baje v nekem samostanu na Uralu, drugi spet na deželni cesti, v deči v mesto Kazan, tretjič v gozdovih neda leč od Rasputinove domače vasi Pokrovskoje. Nihče pa ni vedel za ime popotnika, nihče ni mogel potrditi, da je videl res Gregorja Rasputina.

Tik pred povratkom Rasputinovi v domačo vas so se glasovi o njem začeli množiti. Pravili so, da se je pojavil med ribiči ob bregovih reke Ture in jih učil nabožnih pesmi. Ribičem je pravil, da je poslanec božji in da se je Sv. Duh v njem naselil. Popje pravoslavne cerkve so pozabili smisel evangelijev in prave besede Odrešenikove. Pozabili so, da veseli Boga bolj ena grešna ovčica ko vsa čreda.

Drugi so pripovedovali, da se je Rasputin obdal z dekleti in poročenimi ženami ter da brodi z njimi po gozdovih. Tam prepevajo psalme in plešejo okoli ognjev, dokler se ne poloti vseh divja omamljenost. Nato zavpije »učenik« s čudnim glasom: »Ponižajte se v grehu! Preizkušajte svoje meso!« Ko so se užaljeni kmetje in možje dvignili nekoč proti krivemu preroku in ga hoteli radi pohujšanja in greha pretepsti, je grozeče dvignil roko in zavpil: »Tri mesece ne bo deževalo!« In res je tri mesece solnce strašno pripekalo in ožgalo vse njive.

Kmetje so se zgražali nad temi novicami in označevali Rasputina za satanovega zaveznika. Edino Hlisti so željno pričakovali njegov prihod v Pokrovskoje.

Klicar v kleti.

Nekega večera je nekdo potrkal na hišna vrata starega Rasputina. Plavolasa Praskovja Feodorovna je šla odpirat. Omahnila je skoro, ko je zagledala po tolikih letih svojega moža. Žena in otroci so se mu vrgli okoli vratu, a Rasputin se jih je narahlo ubranil in jih slovesno blagoslovil. Kako se je bil njegov obraz spremenil! Ostre brazde so mu križale lica in čelo, pogled je bil resen in slovesen. Obnašal se je kakor visoka in važna oseba. Ko so mu hoteli pripraviti posteljo, je ukazal, naj ga povedejo v klet, kjer so navadno romarji prenočevali in se skrivali pred orožniki. V kotu vlažne in mrzle podzemne luknje je visela božja podoba z majhno svetilko. Tu je Rasputin začel bičati telo in glasno moliti. Celo noč je družina slišala iz kleti njegove vzdihne in stoke. Drugo jutro sta stari Jefim in Praskovja odprla klet in se silno začudila: Gregor je sklanjal obraz proti zemlji, njegovo suho telo je trepetalo. Brez prestanka je tožil in glasno ponavljal: »Gospod, usmili se nas! Gospod, usmili se nas!« Njegova beseda je postajala čim dalje močnejša in silnejša. Iz Rasputina so se trgali obupni kriki. Nenadoma je utihnil, kakor bi se ga bil Bog usmilil. Telo se mu je umirilo in obraz razjasnil. Ko je Rasputin s svojimi prodirnimi in ostrimi očmi pogledal očeta in ženo, ju je pograbila čudna sila in sta brž pokleknila na tla. Gregor je pa začel prepevati psalme in vriskati od veselja. Nato se je sklonil zopet k zemlji in molil v ponižni spokornosti.

Podzemeljska klet je postala stalno Rasputinovo bivališče. Ponoči in podnevi je odmevala od njegovih molitev in vriskajočih spevov. Čudno obnašanje Gregorja Jefimoviča, katerega so ljudje poznali za velikega pretepača in veseljaka, je bilo za vas Pokrovskoje pomenljiv dogodek. Radovednost je gnala ljudi, da so se bližali kleti in poslušali pretresljive glasove spokornikove. Začetkoma niso hoteli verjeti v svetost Rasputinovo. Toda kdor se je spustil v klet, ga videl iz oči v oči ter poslušal njegove besede, je postal čudno zmeden. S seboj je odnesel globok vtis in začel spreminjati svoje mnenje o Rasputinu. Gregor Jefimovič je znal tako vplivati na ljudi, umel jih je tako podjarmiti, da so bili v kratkem le še redki vaščani, ki so se mu upirali in imeli njegov nauk za krivoverski. Domači duhovnik oče Peter je zaman svaril vernike pred bogokletnim in nesramnim početjem Rasputinovim. Novi prerok mu je zmešal vso vas. Mesto da bi ljudje hodili v cerkev, so obiskovali Rasputinovo klet in poslušali njegove ognjevite pridige. Duhovnik si ni vedel več pomagati; javil je zadevo škofu in ga opozoril, da oznanja Rasputin krivo-

verstvo Hlistov. Brž je bila v vasi preiskovalna komisija s škofom in začela zasliševati ljudi, ki so obiskali Rasputina v kleti. Ženske so izpraševali posebej in temeljito, toda eno-dušno so vse izpovedale, da je Gregor svet in pravoveren mož. Isto so naredili možje. Stari in mladi so ga le hvalili. Škof je poslal v klet tudi orožnika, a glej, tudi on je javil, da ni opazil na Rasputinu nič napačnega. Ko je oblastvo videlo, da ni mogoče nastopiti proti Gregorju Jefimoviču, je zapustilo praznih rok Pokrovskoje, kar je Rasputinov ugled med preprostim ljudstvom zelo povzdignilo. Število njegovih obiskovalcev in oboževalcev se je pomnožilo. Rasputin je skienil, da ostane v kleti nepretrgano tri tedne in na edenindvajseti dan pokore je prišel na svetlo. Velika množica je čakala napeto slovesnega dogodka: s počasnimi, dostojanstvenimi koraki se je približal ljudem, ki so kar strmeli v njegov blede, od dolgega posta upadli obraz. Lahkoverni kmetje in kmetice so padali na kolena in se dotikali njegovih oblačil. On jih je pa blagoslavljal in jim govoril: »Prišel sem, da vam oznanim veselo vest, katero me je spodaj naučila naša mati zemlja; javim vam vest o odrešenju duše po grehu!«

Stopal je slovesno skozi vas ter izginil s svojimi učenci in učenkami v gozdovih.

Rasputin stopi v politiko.

Toda Rasputina ni držalo v domači vasi. Nekega dne je vzel spet popotno palico v roko in romal proti zapadnim pokrajinam. Dospel je v Petrograd, kjer je prošil prenočišča v velikem bogoslovnem semenišču. Tam so imeli posebno hišo za romarje in so sprejeli Rasputina pod streho. Zgodilo se je, da je Gregor Jefimovič prišel v dotiko z bogoslovci, ki so se začeli z njim razgovarjati o verskih rečeh. Začetkoma so se hoteli s preprostim sibirskim kmetom saluti in mu stavili težka bogoslovna vprašanja, da bi ga spravili v zadrego. Toda Griša se ni dal ugnati: mirno in pazljivo je poslušal izpraševalca in po kratkem premisleku odgovarjal s kratkimi, jedrnatimi stavki. Njegovi odgovori so čedalje bolj čudili družbo visokošolcev: bili so točni in obenem slikoviti. Ravnatelj semenišča oče Teofan, učen in ugleden starček, spovednik carice Aleksandre Feodorovne, se je približal in sledil bogoslovni razpravi med visokošolci in sibirskim kmetom. Tudi on je strmел nad znanjem Rasputinovim in začel glasno pritrjevati: »Očka, povedal si resnico. Tako je!« Kar je najbolj presenečalo ravnatelja Teofana, je bila notranja gotovost in neverjetni mir, s katerim je Gregor Jefimovič odgovarjal na najtežja bogoslovna vpra-

šanja. Sčasoma je družbo prevzelo pravo spoštovanje do globokoumnega kmeta in ga je z užitkom poslušala. Rasputinu so zažarele oči in je začel govoriti, kakor bi metal ogenj iz sebe. Teofan je spoznal, da tiči v tem kmetu čudna moč; zato ga je drugo jutro predstavil škofu Hermogenu iz Sarova. Rasputin se je škofu na prvi hip prikupil. Hermogen je občudoval pristnost, ki je dihala iz Rasputinove osebe, užival njegovo govorico, ki je prekipela od slikovitosti in šaljivosti. V tem kmetiču je vtelešen značaj ruskega ljudstva. Dobro bi bilo, ko bi Rasputin postal pomagač Hermogenove stranke, katera se je ravnokar borila proti prodiranju brezverske zapadne omike v rusko državo.

Zato sta Hermogen in Teofan sklenila, da predstavita Rasputina vsemogočnemu menihu Iliodoru, pravi glavi pravoslavnega političnega gibanja tiste dobe. Iliodor je slovel kot največji cerkveni govornik Rusije in njegove pridige je poslušal sam car Nikolaj II. Visokorasli, mršavi menih s plamenečimi, begajočimi očmi je bil strah in trepet tudi najvišjih državnih uradnikov. V neštetih govorih je oznanjal skrajni panslavizem in carsko samodržstvo. Njemu ob strani je stala »Zveza pravih ruskih ljudi«, zelo vplivna organizacija političnih nazadnjakov. Iliodor je hotel, da bodi car vsemogočen, istočasno se je pa boril proti predpraviciam plemstva in meščanov. Posebno hudo je sovražil razumništvo. Večkrat se je zaletaval v carske namestnike in jih javno pošiljal molst krave, če ne umejo pravično in dobro vladati. Nihče, ne policija in ne ministri, niso mogli Iliodoru do živega. Preprosto ljudstvo ga je oboževalo in je bilo pripravljeno se zanj tudi spuntati.

Temu mogočnemu gospodu sta oče Teofan in škof Hermogen predstavila Rasputina, ki se je vedel tudi ž njim popolnoma brez strahu, kakor da bi se že sto let poznala. Menih Iliodor je predložil Rasputinovo zadevo »Zvezi pravih ruskih ljudi« v razpravo in trdil, da je Rasputin svet in visoko nadarjen človek, katerega je treba takoj sprejeti v društvo. V borbi proti zapadni pokvarjenosti se je treba nasloniti na ljudstvo. Že Dostojevskij in Tolstoj sta učila, da je govorica kmetov globokoumna in veličastna, kakor jo srečujemo samo v evangelijskih. Gregor Rasputin je prava podoba kmečke modrosti in svetosti, ž njim bo politika zveze dobila zmagovitega pomočnika.

Uspeh je bil, da so Rasputina sprejeli. Oče Teofan, spovednik vladarice Aleksandre, je takoj začel misliti, kako bi predstavil Rasputina vladarski družini in ga vpeljal v Carsko selo.

Rasputin na dvoru.

Carjeviču Aleši se je po daljšem času spet pripetila nesreča. V vrtu se je igral s sinom svojega čuvarja Derevenka in se pri tem sunil. Začelo se je takoj notranje krvavenje, fanta so morali nesti v posteljo. Telefonično so poklicali v Carsko selo zdravnike, toda vsi njihovi napor in posveti so bili brezuspešni. Carjeviču je bilo vedno slabše, vladarica Aleksandra Feodorovna ni že tri noči zatisnila očesa ter bdela brez prestanka pri bolniški postelji. Tudi leki čarovnika drja Badmajeja niso to pot več pomagali. Vladarjeva okolica je vsak trenutek pričakovala smrt prestolonaslednika. Tu se pojavi v Carskem selu Črnogorka Stana Nikolajevna in začne tolažiti vladarico. Mali Aleša bo gotovo ozdravel in na dvoru bosta zavladala spet sreča in zadovoljnost, ako se Aleksandra Feodorovna drži naslednjega nasveta: v Petrogradu se bavi čudovit sibirski romar, ki ga je treba poklicati na pomoč. Gregor Rasputin je sicer preprost kmet v ovčjem kožuhu in težkih škornjih, toda vsi, ki so ga videli, so prepričani, da je svet mož. Oče Teofan je govoril ž njim na dolgo in spoznal pri tem njegovo čudovito dušo. Rasputin je močno očaral tudi grofico Ignatjevo in Milico Nikolajevno, ki ga je povabila v svojo hišo. Velika kneza Peter in Nikolaj Nikolajevič sta preverjena o njegovi svetosti. Da je Rasputin, čudodelen, se vidi že v njegovih sijajnih očeh, ki so nepopisljivo globoke in presunljive, kakor jih niso opazili še pri nobenem človeku. Poročila iz Sibirije pravijo, da je ozdravil že mnogo neozdravljivih bolnikov. Za Gregorja Rasputina se zanima tudi organizacija »pravih ruskih ljudi«, ki so najzanesljivejša opora vladarske hiše in pravoslavne vere. »Pravi ruski ljudje« menijo, da govori iz tega sibirskega kmeta glas ruske zemlje in duša ruskega ljudstva. Nikoli ni bilo še tako potrebno kakor sedaj, da se poslušajo glas ljudstva, zakaj revolucionarji izpodkopujejo s čedalje večjo silo prestol in pravoverno rusko Cerkev. Gregor Jefimovič je pristen Rus in pravi kristjan, pozna potrebe in želje ljudstva in zato da lahko carju najboljše nasvete, kako zadovoljiti preprosti kmečki narod. Razen tega bo Rasputin ozdravil carjeviča in očeval tako Rusiji prestolonaslednika. Iz teh razlogov prosi odbor »pravih ruskih ljudi« nujno vladarjevo dvojico, naj sprejme svetega sibirskega kmeta.

Čim dalje je Stana Nikolajevna govorila, tem bolj se je carica pomirjevala. V srcu se je naselilo zopet upanje, da mali Aleksej ozdravi. Saj je Rasputin poslal carici izrecno sporočilo, da bo Aleša rešen. »Povej carici —

je rekel — »naj ne joče več. Njenega fanta bom že ozdravil. Ko postane vojak, bo imel spet rdeča lica«. Aleksandra Teodorovna je vsa vesela obvestila carja o novem rešitelju in ga prosila, naj ga pozove v Carsko selo. Tako je bilo sklenjeno, da pride Gregor Rasputin koj drugi dan na dvor in da ga puste k bolniški postelji.

Prvo srečanje z vladarjem.

Obiskati carja Rusije ni bila lahka stvar. Vladarsko družino je varovala trojna policija in preden so te pustili do Nikolaja II, so te na dvorcu Carskega sela ustavili najmanj dvajsetkrat, te pregledali od nog do glave, temeljito izprašali in končno te najbrž sploh niso pustili do njega. Da bi Gregorju Jefimoviču prihranili take sitnarije in da bi se njegov obisk ne raznesel preveč po mestu, je car sklenil, naj Rasputin pride na dvor skozi skrita vrata v ozadju palače.

Za obisk je bila določena 9. ura zvečer. Nikolaj in Aleksandra sta ga pričakovala v carjevi pisalni sobi. Mesto da bi bil točen, ju je Rasputin pustil čakati, kar je po dvornih predpisih Rusije bilo nekaj nezaslišanega. Vladarja sta se temu močno čudila in se že vznemirjala, ko se nenadoma odpro vrata in se prikaže na pragu dolga in suha postava Gregorja Jefimoviča v dopetnem črnem koftanu, z dolgo brado in razkuštranimi lasmi. Spremljala ga je Marija Višnjakova, postrežnica bolnega carjeviča, ki je ostala začudena sredi sobe. Prve besede, ki jih je Rasputin spregovoril, so bile naslovljene Višnjakovi: »No, kaj pa zijaš tako, dušica?« Nato se je obrnil s širokim smehljajem k Nikolaju in Aleksandri, ju objel ter poljubil cmokajoče na lica. To je bilo kaj čudno in nenavadno srečanje z mogočnim vladarjem ruske države.

Kmalu za tem so Rasputina povedli v prestolonaslednikovo spalnico. Aleksej je ležal bled na postelji, od bolečin je bil pol v nezavesti. Gregor Jefimovič je najprej pokleknil pred sveto podobo v kotu in se potopil v molitev. Nato se je približal dečku in naredil čezenj znamenje križa. Aleksej je odprl oči in se nekoliko ustrašil neznanega bradatega obraza. »Nikar se ne boj, Aleša!« — ga je pomiril Rasputin. — »Vse bo dobro.« Njegov glas je bil blagodoneč, dobroten in čvrst. »Glej, Aleša«, — in z roko je šel božajoč preko celega carjevičevega telesa, — »glej, sedaj sem ti prepodil vse grde bolečine! Sedaj te nič več ne boli in jutri boš zopet zdrav.« Carjevič se je vidno pomirjeval; Rasputin mu je pa začel pripovedovati pravljice iz Sibirije, govoril mu je o grbastem konju, o vitezu brez oči, nezvesti carični, ki se je spremenila v belo

raco, opisoval brezmejne sibirske planjave, ki jim še noben človek ni videl konca. Tudi cvetlice in drevesa imajo dušo in Rasputin je poslušal v Sibiriji njih govoro. Poslušal je kot deček tudi konje, ko so se v hlevu razgovarjali. Aleksej je poslušal ves zamaknjen in popolnoma pozabil, da je bolan. »Vidiš Marja«, — je vzkliknil proti strežnici — »da znajo tudi živali govoriti. Vedno sem ti to pravil, ti si pa tako neumna, da tega ne veš!«

Ker je bila pozna ura, se je Gregor Jefimovič moral posloviti. Carjevič se ni hotel ločiti. Šele ko je Rasputin obljubil, da se jutri vrne, se je Aleksej umiril. Carica Aleksandra Teodorovna, ki je bila ves čas v sobi, je kar žarela sreče in zadovoljnosti. Ob slovesu je segla po Rasputinovi roki in jo hvaležno poljubila. On je pa naredil nad njo križ in rekel: »Veruj v moč moje molitve in tvoj sin bo živ.«

Upor dvorjanov.

Gregor Jefimovič je hodil odslej redno na obisk v Carsko selo in se razgovarjal cele ure s carjevo družino. Postal je domač in si pridobil zaupanje carja, Aleksandre in njenih hčera. Toda Rasputinovi nočni obiski niso ostali prikriti dvorni družbi in politikom. Čim se je razvedelo, da se je pojavil v Carskem selu nov čudotvornik, se je polastilo teh krogov hudo razburjenje. Dvorjani so se zgražali nad sibirskim »kmetavzarjem«, ki se je vrnil v carsko družino, in so ga skušali strmoglaviti. Saj obnašanje Rasputinovo res ni bilo izbrano in plemiško. Obdržal je tudi na dvoru svoje kmečke navade in če mu kaj ni ugajalo, je treščil s pestjo po mizi. Carjevi so vse to z lahkoto prenašali, ker je Gregor Jefimovič imel druge odlične lastnosti. Bil je živahen in govoren, poln notranje sile in zelo pameten. Najvažnejše pa je, da je ugodno vplival na carjeviča in ga znal ozdravljati. Mož si je znal pridobiti ljubezen in zaupanje vladarjev. »Vlival jima je poguma, ju bodril in podžigal, tolažil in zabaval. Večkrat ju je spravil v jok, zakaj govoril je odkrito in ju če treba tudi prijel. Nato je pa pripovedoval najveselejše šale in burke, tako da nista več mogla prestajati brez njegove družbe.«

Izmed dvorjanov se je Rasputinu uprla najprej vzgojiteljica velikih kneginj, carjevih hčerk, gospodična Tjučeva. Gregor Jefimovič je imel namreč navado, da je pred slovesom prišel v spalnico velikih kneginj, da jih blagoslovi in pozdravi. Vzgojiteljica je protestirala in car je Rasputinu prepovedal vstop v spalnice. Vsi drugi dvorjani so pa imeli malo uspeha. Nikolaj ni dovolil, da govore proti Gregorju Jefimoviču. Aleksandra je bila prepričana, da dvorjani ne razumejo njegove notranje vrednosti in svetosti. Ko je carjeva

okolica spoznala, da Rasputina ne more izpodriniti, se je vdala in iskala njegovega prijateljstva.

Kakšen vpliv je Rasputin imel na dvoru, vidimo iz zapisnikov Nikolaja II., ki se pričenjajo s stavkom: »Spoznal sem svetega moža z imenom Gregorij iz pokrajine tobojske.« Na mnogih mestih ga imenuje poslanca božjega, edinega pravega prijatelja vladarske hiše. Še bolj nego Nikolaj je Rasputina vpoštevala Aleksandra Teodorovna. Izmed papirov, ki jih je zapustila, je značilno nastopno pismo Nikolaju II.: »Dežela, kjer vladar poslušá besede svetega moža, ne more nikoli propasti. Treba je verjeti samo Gregorju Jefimoviču in ga prositi za nasvet. Ne smemo misliti, da ne razume nič, temveč biti prepričani, da mu Bog sam vse razodene. Če on blagoslovi načrt, gotovo uspe, če nam da nasvet, smo lahko mirni, da je pravilen. Na njegovem življenjskem izkustvu počiva božji blagoslov.« Drugič spet piše Aleksandra carju: »Imej malo več potrpežljivosti in več zaupanja v molitev ter v pomoč našega prijatelja in vse pojde dobro.«

Mož, ki je imel tak vpliv na vladarja, je moral v tedanjih ruskih razmerah postati kmalu političen veljak. V političnih krožkih Petrograda, o katerih smo začetkoma pisali, je postalo živo. Različni ministri in drugi možniki so se začeli potegovati za Rasputinovo prijateljstvo. To je bil mož, ki je nekaj več zalegel kakor sedanji dvorni služabniki. Kdor dobi na svojo stran Rasputina, ima v oblasti carja in doseže, kar hoče. V Petrogradu se je začela prava tekma, kdo si pridobi zaupanje Rasputinovo. Ljudje so se tem bolj pehali okoli Gregorja Jefimoviča, ker so zvedeli, da rad sprejema denar in se da podkupiti, da ljubi vino in lepe ženske.

(Dalje.)

OD KOLIŠČA DO NEBOTIČNIKA.

Od stavbe na kolih do nebotičnika — kako dolga pot v zgodovini človeškega stavbarstva! In vendar je komaj tri tisoč let, kar so ljudje še gradili svoja domovja na kolih sredi močvirij in jezer.

Od mlajše kamenite dobe do dni rimskega cesarstva so sredi nekaterih švicarskih jezer stale na koleh vasi in celo mesta. Tu sem so ljudje postavili svoje »hiše«, da bi bili varni pred sovražnimi plemeni in pred divjami zvermi, ki so tistihmal še gospodarile po alpskih pragozdih. Kakšne so bile stavbe na koleh? Na plitvinah so ljudje zabili lesene

kole, po 3—5 m dolge, po dva in dva skupaj, in jih obložili s kamenjem, da so trdneje vzdržali proti valovom in vetru. Na kole so nad vodno gladino zabili debla in deske in na tej ploščini so postavili koče iz lesa in ilovice. Streho so pokrili s slamo in drevesno skorjo. V Curiškem jezeru so te povodne stavbe pokrivalo 13.000 kvadratnih metrov površine, na Neuburškem jezeru pa je stalo celo povodno mesto, ki se je razprostiralo na prostoru, ki zavzema 60.000 kvadratnih metrov! Tudi na Ljubljanskem barju so odkrili dokaj obsežno tako naselbino.

Stavbe na kolih.

Les in ilovica sta bila poglavitno gradivo v deželah Srednje Evrope, prav globoko v srednji vek. Šele okoli leta 1000 po Kristusu vem r. so začeli v nemških in zapadnoslovenskih deželah zidati kamenite stavbe. V tem so bili evropskim narodom učitelji Rimljani.

V vzhodnih deželah pa, kjer je malo lesa in so gozdove že zgodaj izsekali, so že v predzgodovinski dobi gradili templje in dvorce iz kamna, posebno še na Grškem.

Egipčani so že pred tisočletji izdelovali opeko iz ilovice pomešane s slamo ter jo žgali na solncu ali v ognju. Sveto pismo pripoveduje, kako so izraelski sužnji žgali opeko za gradnjo velikanskih faraonovih dvorov. Babilonci in Asirci so pa jemali za gradivo predvsem zračno opeko, ki so jo ob velikanskih grmadah popolnoma ožgali šele, ko je bila stavba dovršena. Iz take opeke so Babilonci sezidali donebesni »babilonski stolp«, ki se je v sedmih stopnjah vzpenjal v višino, ki jo učenjaki cenijo na 192 metrov.

Egipčani pa so zidali tudi že velikanske stavbe iz kamna, predvsem iz apnenca in granita. Kamen so lomili v Zgornjem Egiptu in ga prevažali na stotine kilometrov daleč v Spodnji Egipt, kjer so ga obdelali. Kako velikanskih del so se egipčanski stavbarji lotili, nam kažejo obeliski, iz enega kosa urezani, ki so visoki do 170 metrov. Starogrški pisatelj Herodot poroča, da je pri gradbi 136 metrov visoke Keopsove piramide, v katere notrini je bilo grobišče faraonov, delalo skozi 30 let nad sto tisoč sužnjeve.

K čudežem staroveškega stavbarstva štejemo razen omenjenih piramid in babilonskega stolpa tudi velikanski tempelj boga Amona v Karnaku, čigar temelji pokrivajo skoro en štirijaški kilometer. Dvorana tega templja je bila tako prostrana in visoka, da bi v njej z lahkoto shranil vse stolne cerkve Julijske krajine. Vendar je moglo v dvorani stati le par sto ljudi, zakaj nagosto postavljene, stolpom podobni, po 25 metrov visoki in po 10 metrov široki stebri napolnjujejo skoro vso dvorano. Veličastno* je bilo tudi največje gledališče sveta, Kolosej v Rimu. Rimljani so skozi cel srednji vek lomili v njem kamenje in vendar je razvalina še sedaj tako orjaška, da gledavca kar prevzame. V Koloseju, ki se je dvigal 50 metrov visoko, je bilo prostora za 85.000 gledavcev.

Stolnica v Kelmorajnu.

V krščanskem srednjem veku pa je vzcvetel čudežen cvet stavbene umetnosti: prelepe cerkve, ki jih še danes strmé občudujemo. Mladi krščanski narodi, ki jim je evangelij prerodil dušo, so v romanskih in gotičnih cerkvah ustvarili čudovite umetnine. Kakor veličastna kamenita molitev se pne proti nebu milanska stolnica, kakor skupna hvalnica pozdonavskih ljudstev kipi v oblaké svetoštetfanska cerkev na Dunaju. V teh stavbah živi v najčistejšem izrazu duh tedanjega krščanskega občestva.

Potem je prišla doba renesance in baroka. Genijalni stavbenik Bramante je zgradil velikansko cerkev sv. Petra v Rimu; zraven nje so postavili vatikanski dvor, ki je mesto zase. V tem stavbenem razdobju so Francozi skoraj štiri sto let gradili kraljevi dvor v Luvru, ki je še danes največja palača sveta.

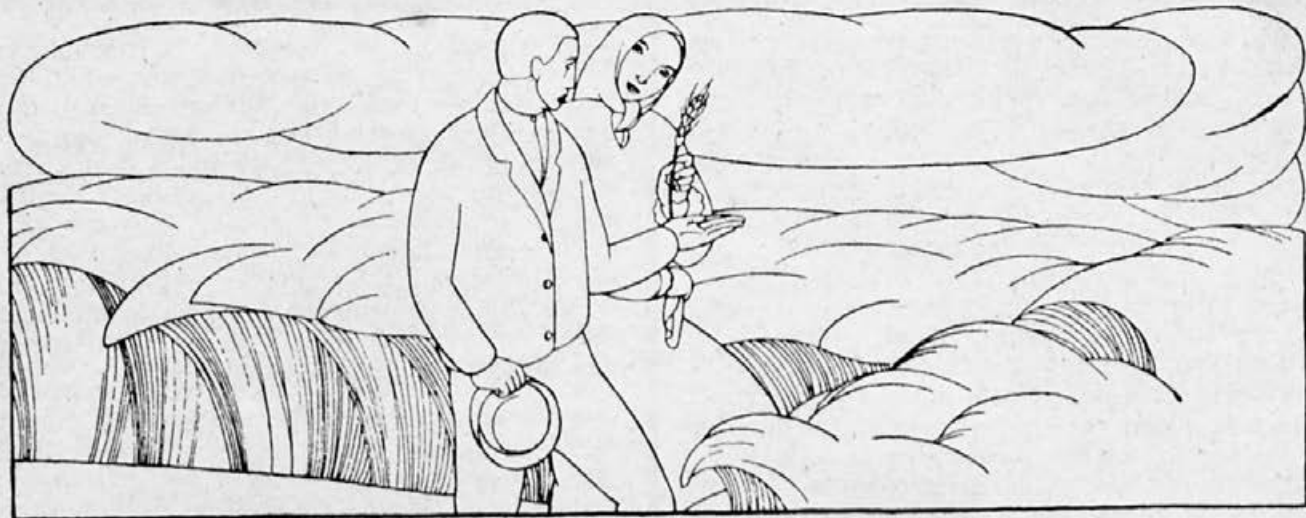
Ko se je pred sto leti začela razvijati moderna tehnika, so začele rasti sicer manj lepe, a po velikosti staroegipčanskim stavbam podobne gradbe. Eifflo stolp v Parizu, ki ga je postavil leta 1889. inženir Eiffel iz devetih milijonov kilogramov železa, je še vedno največja zgradba na svetu. Amerikanci pa se ponajajo, da so ustvarili hišo-velikanko. Tam,

kjer so pred 300 leti holandski naseljenci kupili od Indijancev za par steklenic »ognjene vode« (žganja) polotok Manhattan, stoji danes Njujork, šestmilijonsko mesto. Na temnem je, obdan od morja; stavbišča so neznansko draga, zato zidajo stavbeniki v višino, češ, da je zrak zastoj. Iz nezgorljivega grašdiva, železa, kamena in betona, so postavili na obrežju Manhattana orjaške nebotičnike, ki so v svojem priprostem, strogem in močnem slogu svojevrstno lepi. Petdeset nadstropij palače Metropolitanke zavarovalnice pleza

Palača Njujorške telefonske družbe.

do višine 225 metrov! V 30 nadstropni stavbi Njujorške telefonske družbe dela vsak dan nad 10.000 ljudi. Ta hiša je kakor mesto zase, ima v sebi cerkve, bolnico, pa tudi policijsko stražnico in ječo. Toda tudi to velikanko še prekosi palača Woolworth, ki je največja stavba sveta, visoka 238 m. Sedemdeset velikanskih betonskih stebrov, ki so jih spustili v skale polotoka, nosi silno težo te stavbarske mojstrovine; raz njeno streho sije ponoči mošgočna električna luč, ki sveti 200 km daleč v morske daljave, kakor bi hotela vesoljstvu naznanjati zmage človeškega uma, ki se je iz podzemeljskih jam vzpel na višine sodobne tehnike.

V NEDELJO POPOLDNE

Grivški:

DEŽNIK.

JANEZ in Tereza sta šla o priliki srebrne poroke na Sveto goro. Lep dan je bil in poln zlatih spominov.

Zvečer sta hitela na ajdovski vlak. Nad Sabotinom je grmelo in Sv. Valentin je bil že moker.

»Hvala Bogu, zdaj sva na varnem!« Zadovoljna sta sedla v kupé. Vlak je zaropotal in po stari navadi v potu svojega obraza služil črni premog.

»Ježeš, Janez, kje je pa moj dežnik?« Vsa zadovoljnost je hipoma padla skozi okno. Tereza je prebrskala vse police, a dežnika ni bilo nikjer.

»Ni ga!« je vzdihnila in obraz ji je zalila trpka žalost, razočaranje, jeza.

Sopotnice so jo tolažile. Pravile so ji o dežnikih, ki so jih ljudje pozabili v globokih kletah, jamah, na sejnih, pa so vendar našli pot domov. Starka pa ni verjela. »Ni ga in ga ne bo!«

Stari je molčal v kotu. Bil je tih mož, za verovan sam vase. Samo malo je dvignil glavo, pomigal z njo in tiho pripomnil: »Kaj čemo?« Krasni dan, poln lepih spominov, se je izpremenil v temno, mračno noč. Črn dežnik se je razpel nad svetlimi spomini. — — —

Taki so odrasli ljudje. Mladim takih malenkosti ni mar. Stari ljudje pa občutijo vsako izgubo in vsaka malenkost jim zagreni ves selje. Imajo pač šestete solnčne dneve v svojem kratkem življenju; zato jim je majhna izguba v podvojeno žalost.

PISMA IZ NAŠIH DNI.

„PREDEN ti nadalje pišem, te lepo pozdravim...« Tako začenjajo stara in nova pisma, ki jih poštni seli prinašajo v naše hiše.

V nizki izbi ob ognjišču stoji stara žena in bere pismo, ki ga je poslal sin Tone. Piše, da je tri tedne iskal službe, da je zdaj za težaka v ladjedelnici, da plača ni baš velika, pa bo že kaj malega utrgal za dom. In še pove, da se mu toži po domači družini in vprašuje, kako kaže letina in ali so Sivko že prodali. In še, da je našel dobrega prijatelja, rojaka iz sosedne fare, pa da sta si skupaj najela sobo in da tam visi podoba Svete družine, ki mu jo je mati dala za popotnico. In spet lepo pozdravlja — — — in materi se orosijo oči, zakaj zdi se ji, da je njen veliki, veseli Tone s srcem doma, pri družini.

In drugo pismo prileti v šesto nadstropje delavske hiše v ameriškem velemestu. Žena pozdravlja moža, otročiči ga pozdravljajo, vsem je težko brez očeta, vprašujejo, ali se kmalu vrne. Vsi so zdravi in molijo vsak večer zanj, posebno še Tončka, ki se je že brati naučila. Bila je na sv. Alojzija dan pri prvem svetem obhajilu in je bilo tako lepo in je pridna, že pomaga v hiši kolikor otrok more. In še pravi, da se bo družina že prebila do zime, potem pa bo težko. In naroča, naj mož pazi na zdravje in naj brž piše. — Mladi mož prebira pismo in potem sede in v okornih besedah piše domov, kako dela zanje, kako upa, in še in še naroča ženi, naj bo pogumna, naj otroke lepo vzgojuje, da bo dom ostal trden in srečen.

In tretje pismo, trn v srce. »Dragi brat, ležim že drugi mesec v bolnici, vedno slabše mi je in konec se mi bliža, ker bruham kri, in pravijo, da sem jetična. Ljubi brat, saj ni zame, jaz sem se vdala Bogu, tebe pa prosim, da poskrbiš za moja dva otročiča, ki sirota ostaneta sama na svetu, saj veš, da je moj mož zapustil družino in sta Francek in Marička zdaj pri sosedih na reji, ker sem mislila, da ozdravim. Vem, da na tvojem domu ni bogastva in da imaš veliko družino, a za božje rane te prosim, vzemi moja otroka k sebi, da bosta doma. Piši mi, da bom lažje umrla, in reci svoji ženi Aní, naj jima bo za mater. Jaz bom molila za vse, če mi Bog da priti v nebesa, in želim, naj moja otročiča molita zame. Pozdravlja te tvoja sestra Tina.«

Kmet Franc Žerjav počasi prebira pismo in obraz se mu mračí. Žalost in skrb ga stisneta. Kje bom jemal za toliko kljunov? In še suša je. Pa ta falot da je Tino zavrgel ko gnilo jabolko, ubožico... Gospodar pove ženi, kako in kaj. Ana premišlja, se upira novim prišlekem, pa spet tehta in srce se ji omeči. »Že gen božji bo na hiši, bo že Bog poskrbel.« Obrne se k možu in odloči:

»Francelj, kar napravi se, da ne zamudiš vlaka. In brž pripelji oba otroka domov. Jima bom postlala v izbi.«

Možu se zjasni obraz in molče se odpravi na pot.

P. M. Lekeux — F. T.:

MARJETICA.

KDO bi si mislil, da bo iz te žive deklice postala kdaj svetnica? Pri devetnajstih letih je bila odločena, da se vrže v življenje. Pa je nenadno nastopil v njenem življenju izrazit preobrat; mogoče je k temu pripomoglo boguvidano mučeništvo naše blage matere in njen vzvišeni zgled. Največ pa je odločeval dobrotni Stvarnik sam, ki je iz iskric vžgal v nežni dekliški duši plamen najidealnejše ljubezni, ki vse pretrpi za Boga in bližnjega, ker išče svoj ideal v nadnaravnem svetu.

Učiteljica.

Bilo je v ponedeljek med šolskim poukom. Učenke so spregale: »Grem, greš, gre... gremo, greste...«

»Pst!... Pazite! Kdo zna naprej?«

»Jaz, jaz! Gospodična!«

Dvajset rok se je dvignilo nenadoma.

»No, Marical!«

»Gredó, gospodična!«

»Dobro! Karla, pojdi k tabli in napiši: gredo!«

Majhna stvarca se dvigne. Grbasto, razkuštrano dekletce nerodno ropota v lesenih cokljah pred tablo in napiše s šepavimi pismenkami:

»Greda.«

»Napačno! Kdo ve, kje je napaka?«

Zopet je zašumel cel gozdič rok.

»Jaz! Gospodična!« — »Ne, jaz!« — »Jaz!«

»Lojzika, pridi in popravi!«

Drugo dekletce vstane, ošabno pogleda na čevlje, si popravi predpasnik in ponosno prikoraka pred tablo. Nekam prezirljivo zapiše:

»Grda.«

»Ne tako! Pazi, kaj si napisala! Citajte vsil!«

Po razredu je zagrmelo »grda« in prešeren smeh je udaril ob stene.

Učiteljica je sedla za mizo. Podprla si je trudno glavo in zamišljeno zrla na nemirne učenke. Čudno trudna postaja med poukom. Najraje bi se naslonila, zatisnila oči in pustila otroke, naj svojevoljno razgrajajo.

Marjetica doživlja bridke ure učiteljice-novinke. Najtežji in najbolj razposajeni razred so ji prisodili. Mesto Lüttich je imelo zlo glasno predmestje Seraing. V zamazanih delavskih hišicah so prebivale tovarniške družine. Krščanskega življenja ti ljudje niso poznali. Med temi razvpitimi ljudmi so ustano vile sestre sv. Vincencija ljudsko dekliško šolo. Starši so bili socialisti, divji, mrki, nražno blodeči in skrajno predrzni. Svoje hčerke so pošiljali v šolo k sestram samo zato, da bi jih obdarovale za sv. Miklavža. Ubogi otroci so se zmaličili že v zgodnji mladosti ter postali nedovzetni za vsak dober nauk. Komaj deset jih je hodilo ob nedeljah k maši.

Iz omlevnih pripomb, ki so jih deklice metale druga drugi v obraz, je Marjetica doznala, da živijo te uboge stvarce v strašnih nenravnih razmerah. Med učenkami je sedela par let starejša Cenobija. Imela je majhen obraz prstene barve, nabrekle ustnice in predrzen pogled, ki je pričal, da je dekle v temnem dotiku z grehom in za svoja leta zelo pohujšana. Spadala bi bolj v cigansko družbo, kot pa v redovniško šolo.

Prejšnje učiteljice so bile zelo stroge ter so držale deklice tesno na vajetih. Zato so otroci takoj opazili, da je nova gospodična — novinka, ki še ni vajena ravnati z otroci. Njeno neizkušnost so znale deklice dodobra izrabiti.

Posebno težko je bilo ukrotiti razposajene otroke ta dan. Znabiti zato, ker je bil ravno

ponedeljek, ali radi slabega vremena, ali radi dima, ki ga je metala iz sebe železna peč kar v oblakih.

Učiteljica je resno merila s pogledom po klopeh, toda miru ni bilo. Če je nastala tihota v eni vrsti, je začel direndaj v drugi. Stroga beseda je izzvenela v zamašena ušesa.

Do smrti zmučena je končala pouk. Kako rada bi se oddaljila vsaj za par minut. V tihoti bi se zbrala, odpočila, našla kaj lepega, tolažilnega. Pa ni smela. Samo dajati je morala, ne da bi kaj prejela.

* * *

Torek. Mlada učiteljica je potrkala z ravnilom po mizi.

»Kakšna beseda je »on«, Erna?«

»Zaimek, gospodična!«

»Prav! Toda kakšen zaimek?« — Molk.

»No, Marija Branko?«

»Posebni zaimek je!«

»Kakšen?«

Dekle je pordelo kot puran. Uporno je pogledala v tla in se namrdnila.

»Marija! Kakšen zaimek, odgovori!«

»Saj sem že rekla: posebni!« Trmasto se je obrnila v steno. Učiteljica je potrpežljivo razlagala v petič, v šestič, da je to osebni, ne pa posebni zaimek. Naenkrat nastane krik in krohot.

»Gospodična! Gospodična! Ta ima uš!«

Ko strela z jasnega neba je prifrčal po zraku tintnik, se razbil ob tabli in pomazal učiteljico s črnilom. Marija Branko je uporabila priliko, da bi se maščevala.

Nemo kot kip je stala Marjetica, bleda in žalostna. Toda samo za hip. Domislila se je, da je stopila v šolo radi trpljenja, zato je udušila v srcu bridkost in se skrivaj nasmehljala. Takoj je zopet pokazala uradni izraz in energično velela:

»Pišite!«

Po razredu je nastala tihota. Peresa so zasškrpala in iz vneme je ta ali ona učenka pomolila celo jezik iz ust. Učiteljica se je umaknila v ozadje. Naslonila se je na zadnjo klop in prestrašeno zrla po sobi. Puste stene so se ji smejale v obraz, nemirne glave, polne nesnage, so se premikale semtertja, stari zemljevidi in pusti geometrični liki so dolgočasno zevali v praznino. »Mučilna orodja!« ji je zarézalo v dušo.

Hipoma je obstala. Pogled ji je obvisel na velikem razpelu. Zaupljivo je uprla trudne oči v Križanega. »Radi Tebe vzamem svoj križ. Pomagaj, Trpečil!« Pomirjena in vesela je sedla k mizi.

* * *

Sreda. Učila jih je krščanski nauk, ker ni bilo dovolj duhovnikov.

»Otročiči, glejte križ! Gotovo ste si zapomnili, kdo je Oni, ki je pribit na križu!«

»Bog Oče,« se oglasi v razredu.

Ni se vznemirila. Krotko in mirno je postajala: »Ne, otroci, Bog Sin je, ki je človek postal, da bi nam odprl nebesa. Roza, kako je ime Sinu božjemu?«

»Sveti Duh!«

Marjetica je vzdihnila. Snela je s stene podobno božjega rojstva.

»Oglejte si sliko, otroci! Gotovo veste, kdo je ono ljubko Dete, ki leži v jaselcah?«

»Da, da, gospodična! Jezušček je, Jezušček!«

»No, glejte, pa veste! In to Detece je dobro, usmiljeno. Vse ljudi je imelo rado, zlasti otročiče. Ko je pa Jezušček odrasel, so ga zgrabili hudobni ljudje, ga pribili na križ in ga umorili!«

»Ah!«

Molk. V tem molku pa se oglasi otroški glas:

»Ubogi Jezušček!«

Takrat so se Marjetici zasolzile oči in videla je po klopeh, kako so kapale solze na črne šolske klopi. Ta dan ni govorila kot učiteljica, zdelo se ji je, da govori podobno kot sam Gospod Jezus, ki je prosil: »Pustite male k Meni!«

Hipoma se je začul krik: »Ojej, ac, ah!«

»Kaj je zopet?«

»Ta me je udarila! Ojej! Hu!«

»Gospodična, kito mi je pomočila v črnilo!«

»Ni res, lažeš, hu, hu! Ona je začela prval!«

»Lažnivka!«

V klopi je nastal boj. Deklici sta si skočili v lase.

Ostale učenke so hujskale in se smejale. Ena si je sezula lesene coklje in jih zalučala po razredu. Priletele so v lice Marjetici. V razredu je nastala babilonska zmeda. Medtem je zazvonil šolski zvonec.

Med odmorom so morale vse učenke na dvorišče. Zunaj je bil mraz. Deklice so tekale semtertja, da bi se ogrele. Marjetica je nadzorovala. Ogrnjena je bila v gorko ogrinjalo, ker je bila prehlajena že par dni. Bolj kot na telesu jo je zeblo v duši. Tako sama in zapuščena je bila v tem drvenju.

V kotu se je stiskalo revno dekletce. Velike, otožne oči so zrle na učiteljico.

»Lenka, zakaj se pa ti ne igraš?«

Otrok se je še bolj stisnil. Ubožica je posvesila oči, pa jih zopet dvignila. Tedaj je Marjetica opazila v očkah solze.

»Hudo me zebe!« je dejala deklica in bridko zaplakala. Lahka oblekca se je tresla v mrzlem vetru.

»Nimaš rute?«

»Nimam.«

Učiteljica je vzela svojo gorko volneno ruto in z njo ovila trepetajočo ubožico. Z robčkom ji je obrisala solze in jo poljubila na čelo. Po udih jo je spreletel mraz, v srcu pa ji je bilo gorko, tako prijetno toplo...

Zvečer je sedela sama ob brleči luči v bolniški sobici, katero so ji prepustile sestre. Dolgo v noč je popravljala naloge, polne napak.

Ko je bila v samostanski cerkvi polnoč, je vstala. Preplašena se je ozrla okrog. — Sama! Niti ene ljubljene duše ni pri njej. Draga mati je daleč, prijateljice — ah, v tujem mestu jih nima! Razen redovnic je bila ona edina lajična učna moč na šoli. Srce ji je streslo: Dvajset let stara, v najlepši dobi — pa sama, sama... Iz visokih cerkvenih oken se je bleščal pramenček in silil v temno noč. Ozrla se je skozi okno. Njena zapuščena, osamela duša se je srečala z nebeškim Jetnikom, ki je tudi sameval v tabernaklju. Po večni luči ji je poslal pozdrav, in v tem pozdravu je bilo toliko tolažbe, da, celo zahvala je bila v njem: za gorko ruto, s katero je odela ubogo siroto. »Resnično vam povem, karkoli ste storili katezremu izmed teh malih — to ste Meni storili!«

POJTE, SLAVČKI!

Pred kratkim je neki priletel gospod, ki je dober pevec in vnet za lepo pesem, pripovedoval, kje in kako je dobil prvi pouk v petju: »Moja mati,« je pravil, »je bila jako živahna in vesela žena; naj so bili časi še tako hudi in skrbi še tako velike, vedno je pela. Ko smo bili še vsi otroci majhni, nam je vedno česa manjkalo; zlasti kruha smo večkrat pogrešali. Hodili smo okoli matere in jo nadlegovali, naj nam da kruha. »Smo lačni,« se je vedno znova oglašalo iz našega številnega zbora. Mati pa pred tako vojsko ni zgubila poguma. »Otroci, zapojte mo« — je zaklicala — pa se je razlegla pesemca »Na planinah solnčece sijje...« Nekaj časa je sama pela, a kmalu so se začeli oglašati tudi naši glasovi, v začetku še čemerni, a polagoma veseli in razigrani. Večkrat nas je s pesmijo priklenila tjudi k delu, ki nam sicer ni bogve kako dišalo. Tako smo lupili krompir, luščili fižol in grah, vedno v zboru. Delo je šlo naglo izpod rok, nam so oči žarele, ko smo kričali: »Oj ta soldaški boben!« in v naših srčecih je rastle ljubezen do naše pesmi.

V tistih časih ni bilo domače cerkvene pesmi, da bi je mi ne poznali. Vsak večer, ko smo odmolili rožni venec, je mati začela peti nabožne pesmi. Najprvo »Sveto, sveto«. Mi, ki smo pri molitvi že kimali, smo dvigali

težke glave in se ji pridružili. Vedno pa smo se po redno smejali očetu, ki je s svojim grmečim in negotovim glasom pritiskal. Če bi mati ne imela tako do brega posluha, bi gotovo spravil voz pod cesto. Tako je njegova slava vsak večer malo zatemnela. Vedno smo se pri petju popolnoma zdrabili in razživelci tako, da nas je mati morala prositi, naj končamo. Posebno so nam ugajale Marijine pesmice: »Marija, Mati ljubljena« — »Marija k Tebi« in druge. — Morda bi mi vsi ne imeli tako finega posluha in čuta za našo pesem, če bi nas naša mati ne bila seznanila z njo že v zgodnji mladosti.«

Res je, da skoro vsi otroci ljubijo pesem. Škoda, da se po naših domovih ne poje več toliko, kakor se je v prejšnjih letih. Otrok se kmalu nauči. Najprej se mu besedilo pove, potem se pa večkrat zapoje — in ne bo dolgo, ko bo sam začel peti. Naše stare nabožne pesmi so zelo lahke in lepe n. pr. Častimo, Glasno zapojmo, Marija, mati ljubljena, Ti o Marija, Marija, k Tebi uboge reve, in druge. V začetku jih bo otrok pel radi melodije, pozneje pa bo začel misliti tudi na besedilo in bo zajel v svojo dušo vsebino pesmi. Tako bo s petjem pristržno molil. Tudi bo otrok lažje in z večjim veseljem sledil sv. opravilom v cerkvi, posebno sv. maši s petjem.

Zato naj mati večkrat povabi svoje otročiče: »Pojte, slavčki!« —

A. S.

SVETO PISMO V DRUŽINI.

Sveto pismo je za družino najlepša knjiga. Saj je beseda božja, pravi kruh za dušo. V mnogih naših družinah se moli še vsak večer rožni venec in lahko trdimo, da je vpliv in blagoslov molitve v teh družinah očiten. Še lepša in bogatejša pa bo družinska molitev, če bomo pri njej brali tudi kako zgodbo iz sv. pisma, zraven pa primerno razlago. — Kakšno knjigo pa naj vzamemo v roke? Najbližje so Zgodbe sv. pisma, ki jih je izdala Goriška Mohorjeva družba. Posebno drugi del, o novem zakonu, je sila lep. — Celotne evangelije in Apostolska dela je izdala Bogoslovna Akademija. Knjiga je prvovrstna, stane pa lepo vezana 22 lir; kdor more, naj si jo nakupi, saj gre za knjigo, ki jo rabiš do smrti in je nikoli ne izčrpaš. — Celotno sveto pismo starega in novega zakona z obširno razlago je izdala pred vojno stara Družba sv. Mohorja. Razlago sta pisala najprej dr. Frančišek Lampe, po njegovi smrti pa jo je leta 19 leta pisal dr. Janez Ev. Krek. To branje je nekaj posebnega. Celotna knjiga v 22. zvezkih ima na stotine slik, nad 2000 strani, stane pa komaj dvajset lir in poštino. Naroča se pri Družbi sv. Mohorja v Celju. Družina, ki si bo nabavila te »Zgodbe sv. pisma« in jih dala zvezati, bo imela pri hiši pravi zaklad tudi za bodoče rodove. To knjigo naj bi matere priložile hčeri v balo, otroci darovali očetu za god, saj zlepa ne najdeš bolj hasnovitega in tudi zanimivega beriva kot so te Zgodbe.

Z A H I Š O I N D O M

POLETNA DELA V VRTU.

V poletnem času imamo v vrtu troje glavnih opravil:

1. Zelenjavo moramo zalivati. O tem smo pisali v prejšnji številki.

2. Uničevati moramo plevel, ki iz zemlje srka zelenjavi potrebne redilne snovi in vodo ter zapira zrak koreninam koristnih rastlin. Plevel moramo odstraniti s koreninami vred. Slabo delo bo opravil, kdor bo plevel samo potrgal, ker čez teden dni se bo plevel spet razbohotil.

Ko uničujemo plevel, moramo tudi rahljati zemljo. Kdor hoče na primer doseči, da bo zelena imela debel koren, mora paziti, da bo rastle na rahlem. V trdi, od dežja ali drugače zabiti zemlji nobena zelenjava ne uspeva prav dobro.

3. Najvažnejše opravilo v vrtu pa je sedaj priprava za zimo.

Tudi v zimskem času nam mora vrt kaj dajati. Ne omenjamo samo petršilja, ki je gotovo najbolj skromna rastlina in tudi najbolj potrebna zelenjava oziroma začimba v kuhinji. Od vrta zahtevam za zimski čas več kot samo petršilj, in sicer naj na zimskem vrtu rastejo:

Solata: Poletna solata gre h koncu. Kdor je priden, bo sedaj še sejal letno solato, ji bo dobro zalival in še septembra bo užival dobro zelenjavo, ko bodo drugi debelo gledali. Vsi pa bi morali sedaj sejati zimsko solato, to je endivijo, katero bomo v prav hudem zimskem mrazu shranili oziroma presadili v klet.

Zelje: Naš kapus bo imel debele glave, če ga bomo sedaj sadili in ga oskrbeli z dobro preperelim gnojem in mu izdatno zalivali. Tudi bomo v jeseni nekaj glav kapusa prinesli v klet.

Sedaj tudi lahko še sadimo fižol natičnik, potem pa bomo septembra meseca jedli fižol v stročju. Isto velja tudi za grah. Če ne veruješ, poskusi.

Špinače prihaja na kmečke mize vedno več. Špinača vsebuje mnogo železa in je zelo koristna za male in ve-

like otroke. Ali jo boš sejal? Zelen radič moraš imeti na razpolago skozi celo leto.

Vidiš, še vse polno stvari lahko vseješ in posadiš na mesto, kjer si pridelal čebulo, česnik ali grah. Samo pazi, da ne bodo močni solčni žarki preveč pripekali na mlade, komaj izišle rastlinice. Zato obsenči mlado setev. V ostalem pa bodi priden in imel boš na vrtu obilo zelenjave skozi celo leto in tudi nekaj za zimo. Sramota je imeti danes prazen vrt ali gola mesta v njem.

Jože.

ALI LJUBIŠ VRTNICE?

Krasne so vrtnice, naše gartrože, kdo ne bi bil vanje zaljubljen? Vseh mogočih barv jih imajo, v krasne grmiče jih lahko vzgojimo, a kako?

Povsod širom naše dežele raste šipek (srbevka). Sedaj je čas, da šipek požlahtniš z vrtnico. To napraviš s cepljenjem v speče oko, kar imenujemo tudi okulacija. Spomladi, oziroma jeseni boš presadil šipek in drugo leto se ti bo že začela razvijati dehteča gartroža.

V jeseni tudi ne pozabi nasaditi mladih šipkovih potaknjencev, na katere boš potem cepil vrtnice. Tako boš lahko ozaljšal svoj vrt z vrtnicami. To ti priporočam.

Jože.

ZAKAJ SE MORAMO KOPATI?

Človek vsak ima svoj duh, naj bo debel al' pa suh.

To je sicer prav slaba sprememba one o rožmarinu, a je resnična. Če ne bi vsak človek imel posebnega duha, ne bi lovski pes s tako gotovostjo sledil lovcu, svojemu gospodarju, in ne bi policijski psi še tretji dan po zločinu sledili zločincu in ga izvohali v največji ljudski gneči.

Torej vsak človek ima svoj duh. Prav majhni otroci imajo nekak duh, ki je v sredi med mlekom in kisom, kadilci diše po nikotinu, Židje po česniku, starejši ljudje oddajajo večinoma nek zagaten duh, drugačen oblak vonja oddaja cvetoča dekleta in drugačen stare ženske; če se komu pote noge, oddaja neprijeten vonj, katerega vsi poznamo, posebno če potivec večkrat, to je poleti redno vsaki dan, ne menja nogavic. Neprijetnejše diše ljudje z juga kot severnjaki in znan je belcem zoprni vonj, ki obkroža zamorce in njih bivališča.

Duh, ki puhti iz človeške kože, odvisi od okolice, v kateri dotični človek živi, s čim se peča, kaj dela, itd.; poleg tega pa oddaja še vsak človek prav poseben duh, ki ima izvor v snoveh, ki jih človeško telo sprejema vase in pretvarja.

Tu vidiš človeka, ki se poti, da se kar voda cedi od njega. Drugi ima mastne roke, pa tudi obraz, četudi se ni namazal ne z oljem ne z drugo tolščo. Odkod vse to?

Kožo človeškega telesa pokriva nad 2 milijona majhnih luknjic, katere imenujemo produšnice. Na vsej površini telesa se nahajajo te luknjice, ki imajo sila važno nalogo. Skozi te luknjice izloča namreč človeško telo odvišno vodo, odvišno tolščo, najrazličnejše pline in tudi druge snovi, med katerimi ne smemo pozabiti najrazličnejših strupov. Človeško telo diha skozi luknjice-produšnice in ne samo skozi pljuča.

Čim več kvarnih snovi izloči človeško telo skozi te luknjice, tem zdravejša je, ker tem manj se nahaja v telesu škodljivih snovi.

Kaj pa bi bilo, če bi te luknjice ne delovale, če bi bile zamašene? Človek bi bil bolan. Tisti človek, ki ni česar ne izloča skozi produšnice, je obsojen na bližnjo smrt, ker se njegov organizem kmalu zastrupi.

Luknjice na naši koži lahko delujejo, če so odprte. Zato si moramo umivati celo telo.

Jože.

KAKO NAJ SE KOPLJEMO.

Voda je vir zdravja in lepote. V vodi je zdravilna moč, ki vpliva blagodejno na človeško telo. To nam priča tudi mati-zemlja in vsa narava. Kakšna bi bila zemlja, ako bi je ne orosil dež? In kakšno bi bilo človeško telo, ako ga ne bi z vodo očiščevali in osveževali?

Koža se temeljito očisti le s toplo vodo in z milom. Človek, ki se večkrat okoplje v topli vodi in se dobro omili, se počuti zdravega, svežega in prenovljenega. Ker bi pa zgolj topla kopel telo omehkužila, moramo kožo tudi utrjevati z mrzlo vodo. Voda ima torej dvojen namen: kožo očistiti in telo utrjevati.

Mnogi ljudje si privoščijo kopel le poleti. V vodo jih žene vročina. Mrzla voda sicer telo osveži in utrjuje, a ne očisti kože. Da si ohranimo zdravje, moramo uporabljati tople in mrzle kopeli.

Toda ne le voda, tudi sonce in zrak vplivata na naše telo. Solnčni žarki, zlasti ultravijoletni, imajo posebno moč ter uničujejo bakterije, ki povzročajo razne bolezni, in celijo rane. Zrak je pa hrana naših pljuč, utrjuje tudi kožo, da laže prenaša vremenske spremembe. Kdo ne bi užival teh cenjenih zdravil?

Poleti, ko je zrak topel, utrjuj svoje telo in uporabljaj mrzlo vodo. Ako se ne moreš kopati na prostem, da bi istočasno vplivali na organizem sonce, zrak in voda, pomagaj si v sobi. Zračna kopel se mora vršiti pri odprtem oknu. Obleci prav lahko obleko — najprimernejša je kopalna obleka — da prodre zrak naravnost do kože. Med zračno kopeljo se mora človek gibati. Če je pa združena s solnčno kopeljo, tedaj moraš mirno ležati. Najbolje je, če človek uživa dobroto solnca in zraka na prostem, v naravi in ob vodi, kjer je zrak čist in neokužen.

Kdor utrjuje svoje telo s solnčno in z zračno kopeljo poleti, sme nadaljevati utrjevanje tudi v mrzlih dneh. Zračna kopel trajaj 10—15 minut v sobi pri odprtem oknu. Solnčna kopel pa vpliva na telo blagodejno v vsakem letnem času. Ker so možgani zelo občutljivi, ni dobro, če stojiš v vročih dneh na soncu z razgaljeno glavo. Bela ruta pa odbija solnčne žarke. V vodo ni zdravo hediti takoj po obedu s polnim želodcem.

G. M.

Dr. Lojze Simoniti:

NEKAJ O OTROŠKI GRIŽI.

Če pregledamo številke, ki nam kažejo, kako pomirajo dojenčki v raznih letnih časih, bomo takoj opazili, da znaša umrljivost dojenčkov v poletnih vročih mesecih dvakrat toliko kot v ostalih letnih časih. Dognano je, da umrje v Nemčiji vsako leto 60—100 tisoč dojenčkov za grižo, ki razsaja poleti. Učenjaki so si razlagali ta žalostni pojav na različne načine. Odkar so odkrili bakterije, so zdravniki mislili, da je temu vzrok pokvarjeno, okuženo mleko. V novejšem času pa so dognali, da ni pokvarjena hrana dojenčkov glavna nevarnost, ki pripravi pot tej bolezni, ampak prevelika vročina, katero morajo prenašati dojenčki radi nepravilnega ravnanja nepoučenih in nevednih mater, je kriva, da popade otroke griža. Še vedno se pri nas vidijo dojenčki v vročih poletnih mesecih poviti v najrazličnejše cunje, tako da ne more zrak do nežnega telesa. Matere se bojijo, da bi se njih ljubček prehladil, mejtem se pa revček poti, njegovo telo ne more dihati, kot bi moralo in hotelo, kvarne snovi se nabirajo v majhnem telescu in ko je teh že preveč nakopičenih, otrok zboli. Res je tudi, da oboli za grižo večina otrok, ki se umetno prehranjujejo; od tistih, ki jih zdrava mati dojji, jih zboli prav malo; in če se bolezen loti teh, je gotovo zanje manj nevarna.

Naj na kratko opišem glavne znake te bolezni. Dojenček, ki je bil vesel, živahen, glasen, ki se ti je v postelji s svojimi polnimi, rdečimi lici kar smehljal, postane kar na mah čemeran, razdražljiv, ponoči se večkrat zbudi in kriči, zgubi popolnoma tek, poloti se za vročina, tako da njegovo telo kar gori. Včasih je v začetku bolezni zapečen, pozneje se ga poloti griža, njegovo blato postane vodeno in zelo neprijetno diši. Kmalu nato se opazi, da oči postanejo udrte, črno obrobljene, koža se osuši, obraz dojenčkov ostari, dihanje

postane težavno, popadejo ga krči, ki so znak, da so nosranji strupi dosegli že živčevje malega bolnika, krčem sledi navadno smrt.

Sedaj pa nekaj praktičnih nasvetov, kako naj otroke pred to nevarno boleznijo varjemo:

1. Vsaka zdrava mati naj se ne izogne svoji sveti materinski dolžnosti, da svoje otroke doji. V poletju naj bi po možnosti ne odstavila od prsi, ker se le materino mleko tudi v vročih poletnih mesecih gotovo ne pokvari.

2. Če pa zdravstvene potrebe zahtevajo, da odstaviš ali da ne moreš dojiti otroka, potem pri prehranjevanju z živalskim mlekom pazi na sledeče: Mleko naj vre 10 minut v zelo snažni posodi; pohladi ga nato čim hitreje moreš v mrzli vodi. Steklenico in seselj osnaži čim ga je otrok nehal rabiti. Ne daj otroku hrane več kot 5–6 krat v 24 urah. Če je žejen, mu daj malo lahkega in mlačnega kamilčnega čaja.

3. Posteljco postavi v poletju v najhladnejšo sobo, pokrij otroka le z rjuho ali pa ga pusti popolnoma nagega, samo zavaruj ga pred nadležnimi muhami. Tla večkrat umij z vodo, razgrni v sobi več mokrih brisač, pusti okna odprta tudi ponoči.

4. Če pa opaziš, da je otrok zbolel, pokliči takoj zdravnika in ga tudi slušaj. Če opaziš, da ima otrok grižo, ne daj mu več mleka, ampak samo malo čaja, dokler ti ne bo zdravnik dal natančnejših navodil.

KAKO SI DOMA NAPRAVIM POTREBNI KIS.

Kisa, jesiha ali octa rabi danes vedno več vsaka naša hiša. Fižolovo stročje v solati, fižol v solati in različne druge solate prihajajo danes na mizo vsake najpriprostejše hiše, posebno v poletnem času.

Marsikdo, posebno pa kmetovalec, si lahko sam doma napravi potrebni kis. Zato porabi drobne in malo vredne črešnje, ribez, slabejše jabolke in hruške, potolčeno in nagnito grozdje itd.

Vse te sadeže moramo zdrobiti in zmastiti, potem pa pustimo brozgo kake tri do pet dni na miru v posebnem čeburu, da se vse skupaj nekoliko pokuha, oziroma povre.

Ko se brozga umiri, to je, ko je vrenje ponehalo, precedimo brozgo skozi platneno ruto zopet v prejšnji čeburček ali drugo primerno posodo, katero postavimo na topel prostor, če ne gre drugače, blizu ognjišča. V posodo zlijemo kakšen liter pravega vinskega kisa in tekom dveh tednov se spremeni vsa tekočina v dober kis, katerega potem rabimo v gospodinjstvu.

Čim slajši je bil sadež, iz katerega smo napravili brozgo, tem močnejši bo kis. Ne smemo pa precejni brozgi dodajati kisovega izvlečka (esence), ker v nji ni kisovih bakterij. Najboljši dodatek je pravi vinski kis.

Umljivo je, da je treba paziti pri pripravi domačega kisa na snažnost, ki je vedno in povsod priporočljiva.

ZA KUHINJO.

Bučice. — V kozico denemo vse skupaj, in sicer surovo: 1 kg olupljenih, mladih, na tanke ploščice zrezanih bučic, sesekan petršilj in česnik, sol, 3–4 srednje debele, olupljene, sesekane in od semena očiščene paradiznike ter olje. — Bučicam ne prilijemo nobene tekočine razen omenjenega olja. Kozico pokrijemo in prazimo jed do mehkega. —ec.

Vliti rezanci iz beljaka. — Če imamo kak beljak, ga lahko porabimo tako-le:

V lonček denemo beljak, ga malo pomešamo (ne tolčemo), prilijemo 4–5 žlic mrzlega mleka, soli in toliko moke, da postane redko testo. To testo vlivamo skozi majhen lij v prežgano juho, in sicer na tisto mesto, kjer juha najbolj vre. Če vidimo, da se testo v juhi razleze, mu dodamo malo moke, če pa opazimo, da se testo nekako na debelo trga, mu dodamo malo mleka. Pravilno narejeni vlivanci se morajo vleči iz lija v juho kakor tanka vrvica. —ec.

Štrukelj iz skute. — Iz skute, ki se nam naredi včasih poleti pri vrenju mleka, naredimo sledeči štrukelj: Zamešamo vlečeno testo kakor za črešnjev štrukelj. (Glej junijsko številko!) Spočito testo razvlečemo ter ga dobro pomažemo s stopljenim maslom in s sledečim nadevom: Skuto zdrobimo in ji primešajmo za debel oreh masla, sladkorja in limonovih lupinic po okusu ter sneg dveh beljakov. Ko smo s tem namazali testo, potresemo po nadevu 1–2 pesti rozin. Sedaj zvijemo štrukelj ter ga po vrhu pomažemo z maslom in ga denemo v peč. Ko je štrukelj na pol pečen, ga po vrhu polijemo z zajemalko mleka in ga spečemo do dobrega. Štrukelj damo na mizo še gorak in potrešen s sladkorjem. —ec.

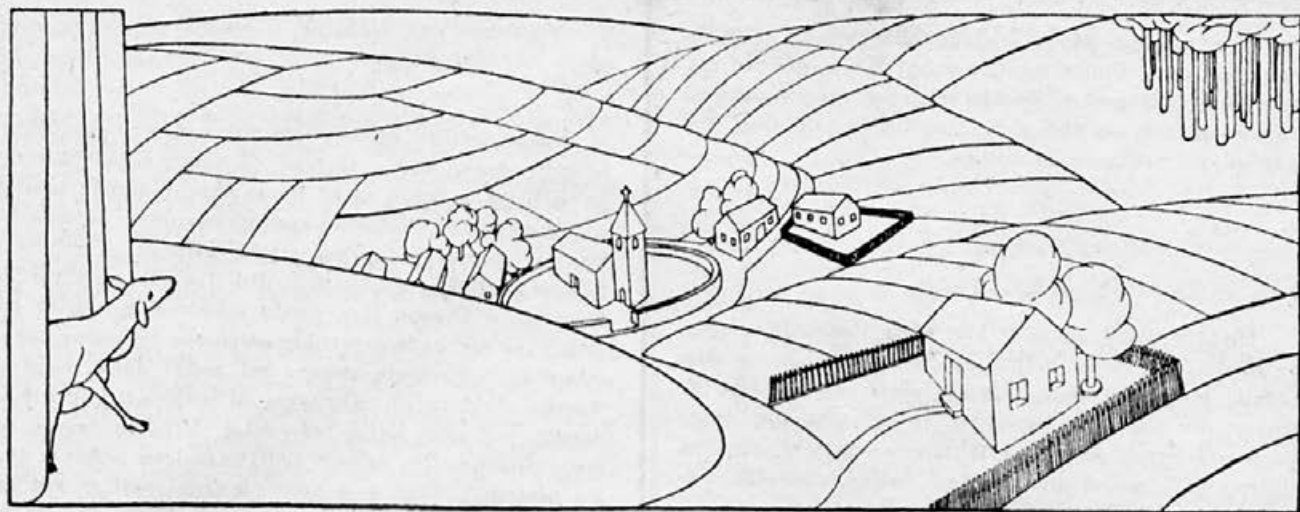
Nadevana paprika. — Vzemi: 10 strokov paprike, 2 dkg prečiščenega mesa (pleča), 1 dkg čebule in petršilja, 4 dkg masti, 5 dkg riža, 1 jajce, sol.

Odreži zeleni papriki pokrovček pri peclju ter ji popolnoma iztrebi seme. Nato jo polij z vročo vodo, v kateri jo pusti 10 minut, nakaj jo vloži še za eno uro v mrzlo vodo. Med tem časom opravi v vroči masti seseklano čebulo in petršilj, prideni še riž, katerega tudi nekoliko opravi ter zalij z vodo ali juho, osoli in duši, da se napol zmehča. Nato faširaj (zmelji) prašičje meso, prideni mu sol, jajce ter dušen riž. Ko vse to dobro premešaš, nadevaj s tem iztrebljeno papriko ter jo zopet pet pokrij s pokrovčkom. Nadevano papriko vloži v kozo, polij s paradiznično omako ter duši eno uro v pokriti posodi.

Opomba: namesto prašičjega mesa lahko uporabiš ostankę od pečenke ali tudi kuhano govejo meso, kateremu prideni nekoliko dobro sesekljane prekajane slanine (trebušnine, pancete), da okus izboljšaš. Nadevano papriko lahko uporabiš kot samostojno jed.

Ocvrt jajčevce (melancane). — Vzemi $\frac{1}{2}$ kg jajčevca, 5 dkg moke, 1 jajce, mast, 10 dkg drobtin, sol.

Jajčevce oluplji in zreži ga podolgem na $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ cm debele liste, osoli jih in naloži na krožnik, da se odcedijo. Nato jih povaljaj v moki, jajcu in drobtinah ter ocvri na vroči masti

P I S A N O P O L J E

Tone Knap:

SLIKE IZ NARAVE.

I.

STRAŠI!

»Straši, pa prav zares straši! Po tej poti ne grem nikdar več. Prav svetilo se je.« Tako je ves iz uma v eni sapi pripovedoval Matiček, ki je bil sicer še precej korajžen. »In kaj se je svetilo?« ga vpraša ded. »Za grmovjem je bilo skrito in se svetlikalo.« »Beži, beži! Ti si pa res junak! Trhlih štorov se bojiš. Ali ne več, da se ponoči trhli štori in korenine svetijo? Teh se pa vendar ne boš bal.«

Tako je potolažil ded korajžnega Matička in razprave je bilo konec.

Kaj je pravzaprav to svetlikanje? Prav nič drugega, kot majhne rastline, ki jih dobimo tudi na drugih predmetih, ne samo na lesu. Vzemimo samo košček kože, ki smo ga odrezali sveži morski ribi. Polijmo ga s slano vodo in hranimo na primerno gorkem prostoru 2—3 dni, pa dobimo tekočino, ki se bo v temi svetila. Na koščku kože so bile namreč rastlinice-glivice, ki se radi močnega dihanja svetijo (proizvajajo svetlobo) in se v slani vodi jako hitro razmnožijo. V naravi lahko opazimo to na ribjih trgih. Stojnice se često ponoči svetijo v magični luči, kar povzročijo ravno ti bakteriji (B. lucida, lucifer itd.). Pa tudi kuharice večkrat ostraši, ko se meso, ki ga mogoče niso dovolj osolile, začne blede svetlikati, češ, zdaj je pa že začelo gniti. Pa le brez skrbi, meso je še popolnoma sveže!

Vse te prikazni so vzbudile profesorju H. Molischu misel: Kaj pa, če bi napravili iz takih bakterijev luč? In res je sestavil posebno luč, pri kateri lahko čitamo in še celo v rudnikih se lahko uporablja.

Kakor na dosedaj opisanih predmetih, se nahajajo tudi na rastlinah posebne rastlinice, ki so pa prav majhne in navadno živijo na trhlih štorih, gnijočem listju,

koreninah, gobah itd. Te rastlinice (ki spadajo h gobam) dihajo, kot smo že omenili, in s tem proizvajajo svetlikanje. Nahajajo se povsod, toda le na gotovi podlagi se tako hitro množijo, da more človeško oko svetlobo zaznati. Jako lepi primeri se dobijo posebno v Braziliji in Indiji. Neke vrste gobe imajo klobuke, ki se svetijo ponoči kot žlahtni biseri, in če stoje na drevju, se zdi, da gorijo med vejami medle žarnice. Včasih zadržene potnik na drevo, ki je posejano s temi srebrnimi žarnicami od korenin do krone.

II.

LE BREZ SKRBI, NE BO NIČ HUDEGA!

Zgodi se, da postane voda v kakšni jami krvava, to se pravi rdeča. Joj, koliko javkanja in prerokovanja je potem! To obetajo in napovedujejo vojske, kugo, lakoto, celo sodni dan. Če pa vemo, odkod ta rdeča voda, nas pa prav nič ne vznemiri, ne pričakujemo nobene vojske in tudi radi bližnjega sodnega dneva si ne belimo glav.

Da voda pordeči, to zopet delajo rastlinice. »Pa le kako, saj jih ni nič videti,« bi mogoče kdo oporekal. Res jih ni videti, šele z drobnogledom jih zapazimo. Oblike so okrogle in jih prištevamo med alge. Barve so rdeče in kadar se razmnožijo v velikansko število, se nam zdi, da je voda, v kateri živijo, rdeča.

Enako je s snegom. Rdeč sneg! Po planinah se to včasih dogodi, zelo pogostoma pa v Kaliforniji, Sibiriji, Tirolah. Pravi vrt teh rdečih sneženih rož pa so »Crimson Cliffs« okrog Kap York-a v Baffinsbaju. Že od daleč žarijo nasproti rdeča snežišča, kot bi bilo vse v krvi. Ti uboga rastlinica — Haematococcus nivalis se imenuje — koliko strahu si povzročila, ko te še niso poznali, in tudi še danes se marsikaka sliši na tvoj račun! Ampak trdna je pa. V snegu raste, v snegu se množi in prav dobro se počuti. Tudi zmravka ni, saj prenese celo 35 stopinj C pod ničlo.

Poleg rdečega snega se dobi tudi rumen, zelen in celo črn sneg. Čudovito! Črn sneg! Pa je vendar res, čeprav le bolj redko. Seveda sneg sam ni črn, ampak alge so črne in po njih dobi črno barvo tudi sneg, ker nastopijo v velikanskem številu.

III.

BREZ PEČI.

Huda vročina, pa tudi hud mraz, oba ne prijata rastlinam. Ene so pač bolj vajene, to se pravi, da so obožene bolj proti mrazu, druge proti vročini. Vse ne prenesejo vročine, nekatere se ji pač ustavijo, druge pa mraza ne; so pa tudi proti mrazu nekatere precej trdožive. Oglejmo si par navadnih rastlin, domačih, vrtnih, koliko si upajo prenesti mraza.

Med najbolj pomehkužene spada kumara. Vztraja do 1.5° C, enako tudi buča (melona); še celo fižol ne prenese več. Malo več si upajo georgine, ki se še vedno držijo do 2° C, tu pa omagajo z indijskim trsom vred. Med —2° C in —3° C odpovedo kuruza, proso, ščer, nedotika, celo znani paradiznik ni voljan prenašati večjega mraza. Kapucinka protestira s smrtjo in ricinus se noče več boriti na tem svetu. Norici se zde dovolj štiri stopinje pod ničlo. »E, kopriva ne pozebe,« pravimo, in res, šele pri —10° C je zmanjka. Je pa res trdoživa! Še bolj pa je trmasto zelje (kapus). »O, zelja ne zmanjka, če bi tudi v vsak storž posebej treščilo,« pravijo oni, ki jim ne diši, pa ne vedo, da ga tudi vsak mraz ne zadavi. Pripravljeno je vztrajati do —15° C, če ga pa prime še hujša trma, pa tudi do —20° C. Komaj teloh mu še tekmuje in se mu roga pri —20° C, ko se on še šopiri, čeprav je letošnjo zimo, ko je mraz pritisnil s 24 stopinjami, tudi on žalostno zmrznil.

IV.

URA.

Kot je gotovo že znano, se ne »zbudijo« vse rastline hkratu, ob enem in istem času. Nekatere so bolj zgodnje, druge bolj zaspane. To lastnost pa imajo, da so točne in redne, tako da vstanejo vedno ob istem času. To lastnost so stari vrtnarji uporabili za takozvano »uro«. Pravzaprav je le navadna gredica iz samih različnih rož, ki so pa tako uvrščene, da se ne odprejo vse hkratu, ampak po vrsti; sedaj ena, čez določen čas druga itd. Tako natančna seveda ni taka ura, da bi se lahko kanon po njej ravnal, pa vendar približno bi se čas dal določiti. Prof. Kerner je ugotovil, da se odpre bršljin okrog 5.—6. ure zjutraj, krompir med šesto in sedmo uro. Ogrščica ali repica je že bolj zaspana in prileze iz svoje postelje od 8.—9. Kalifornijska gospodična Escholtzia ob 9.—10. Prav po krivici ima ime kurja noga, ker se zdrami od 10.—11. Toliko, da se na pravi do kosila, je Sisyrrinchum ancepo. Mirabilis longiflora odpre svoje cvete ob 7. uri zvečer. Če sedaj postavimo to vrsto, dobimo naravno uro, s katero se pač le kaki vrtnarji ukvarjajo.

V.

KANONIRJI.

Da se rastlina ohrani, ima vse polno pripomočkov, in sicer stremi vedno za tem, da varno shrani semena. In ne briga se samo za to, da se ohrani, ampak tudi za to, da se razširi. Nekatere rastline razširjajo semena tako, da jih mečejo na vse strani. Priprav je več vrst, povsod pa deluje napetost. — Pri štrkavici ali divji buči, v Južni Evropi, je v plodu tekočina. Ko se ta namnoži, se sad radi prevelikega pritiska na enem koncu odpre ter vrže zrela semena cel meter daleč. Kjer so semena ploščata, jih vrže tako, da letijo z ozkim robom naprej, ker tako letijo bolj daleč. Vijolica zažene semena podobno kot nagajiv poba črešnjevo peško (z dva ma prstoma). Tudi naše znane lončne cvetlice, kot pelargonija, čapljevec, krvomočnica streljajo semena, pa s pomočjo peresa. Kot pravi kanonirji so neke druge rastline, ki izstrelijo svoje bombe in granate v kotu 45 stopinj, tako da letijo kolikor mogoče daleč. Skoraj neverjetno se sliši, da vrže vrtna roža Wistaria sinensis svoje seme 10 m daleč. Prekaša jo pa še Amerikanka sipnica (Hura crepitans), ki je prava »debela Berta« in strelja s pokom na 14 m daljave.

BRUSARNICA ZA MOŽGANE.

Ali se vam je že zgodilo, da ste se ujeli v zanko varljive misli, ki so vam jo kaki hudomušneži nastavili? S takimi zankami-zavozlankami lovijo telebane in bistreže. Take umetelne zanke se pletejo med nauki zmotnih modroslovcev; z njimi pa tudi mnog spreten pravdnik obtoženca lovi, zagovornik pa vleče iz ječe; in celo večina pasti, s katerimi brihtni sleparji lovijo svoje znamenovance, je zgrajena iz miselnih dvoumij in zank.

Vzemimo na primer tole zanko:

V gostilno pride mož, ki naroči četrt vipavca. Ko mu ga točaj prinese, pravi gost: »Ah, dajte mi raje četrtr terana!« Točaj sluša. Gost izpije teran in se mirno odpravi proti vratom. Točaj za njim: »Stojte!« — »Kaj pa hočete?« — »Gospod, saj niste še plačali.« — »Česa nisem plačal?« — »Terana.« — »Zato pa sem vam vrnil vipavca.« — »Saj tudi vipavca niste plačali.« — »Vipavca pa nisem spil.«

Kdo ima prav?

Pravi mojstri v spletnju miselnih zank so bili stari Grki. V petem stoletju pred Kristusom je pri njih nastala cela modroslovna šola sofistov, ki so izdelali točen in obširen nauk o miselnih zankah, prevarah, dvoumijih. Po njih se tak varljiv sklep ali sodba zove sofizem. To svoje nevarno znanje so sofisti predajali svojim učencem za drage nagrade. Postavimo semkaj par dragoce njih zank iz te delavnice.

Grški mladenič Euatlus se je učil pri slovečem modroslovcu Pitagori govorništva. Zmenila sta se, da bo učenec plačal mojstru nagrado, ko dobi prvo pravdo; če jo pa zgubi, ne bo plačal nič. Euatlus pa sploh ni

prevzel nobene pravde. Tudi sploh ni mislil na to, da bi učitelja plačal. Pitagoras mu je zagrozil, da ga bo tožil.

»Le daj, spoštovani mojster. Plačal nikakor ne bom, naj se pravda izteče kakorkoli. Zakaj če bo sodnik dal meni prav, potem mi na podlagi sodbe ni treba plačati. Če pa pravdo zgubim, potem ti po najini pogodbi ne dolgujem nič.«

Mojster Pitagoras, ki ga je zadelo lastno sofistično orožje, je kar obstal. Pa brž se je zbištril in hladno odvrnil:

»Moj dragi, ti boš v vseh slučajih moral plačati. Če pravdo zgubiš, boš plačal na podlagi obsodbe, če jo dobiš, boš plačal, ker pogodba tako pravi.«

Spravila sta zadevo pred sodnika — a pravda še dandanes ni rešena. Dala pa bi se rešiti tako: Pitagoras toži učenca in v prvi pravdi zgubi, zakaj po pogodbi ima pravico do nagrade šele, ko učenec dobi eno pravdo. Potem vloži Pitagoras drugo tožbo in pravdo dobi, ker lahko dokaže, da je učenec v prvi pravdi zmagal kakor predpisuje pogodba.

Koliko dolgih in dragih pravnih se tudi v današnjih dneh suče okoli takih vozlov! Pa tudi v trgovini in časopisju so take zanke nastavljene. Zato velja hoditi po svetu z odprtimi očmi in jasno glavo.

Krona vseh sofizmov, kar so jih staroveški bistreci spleli, je pa »krokodilski sklep«.

Krokodil je ženi uropal otroka. Ko žena milo prosí, naj ji otroka vrne, ji pravi krokodil:

»Brž ti ga vrnem, če mi na eno vprašanje po resnici in pravilno odgovoriš.«

Nato jo vpraša:

»Povej, ali ti bom otroka vrnil.«

Mati vsa prestrašena pravi:

»Ne.«

»Dobro,« pravi krokodil, »potem otroka v nobenem slučaju ne dobiš. Če si govorila resnico, potem to pomeni, da otroka ohranim; če nisi govorila po resnici, potem ti po pogodbi nisem dolžan otroka vrniti.«

»Ni res,« je jokaje odvrnila mati. »Nasprotno, ti mi moraš otroka v vsakem slučaju dati. Če sem pravilno odgovorila, ga moraš dati po pogodbi; če pa je bila moja trditev (da mi otroka ne daš) napačna, potem to pomeni, da mi moraš otroka vrniti.«

Mnogo mislecev je trlo ta trdi oreh, pa ga niso strli. Več razlogov ima zase žena, a tudi krokodilovi kaj tehtajo. Kdor ima veselje za to, naj pristavi glavo ob ta brus za možgane, da se rjavina z njih odlušči in se prikaže prava, zdrava, naravna pamet, ki prodira meglo, podira zanke in loči krivo od pravega.

ZA SMEH.

Ponižnost. — Pri Trdenovih je v gosteh gospod Peter. Ko pri kosilu kramlajo o ženskem značaju, pravi gospod Peter:

— V vsem življenju sem poznal le dve ponižni ženski.

— Katera je druga? ga vpraša gospa Trdenova.

Trda glava. — Zamorec je obtožil belca, da ga je pobil. Sodnik vpraša zamorca:

— Vi trdite, da vam je razbil glavo z železno kozico?

— Da, gospod sodnik, strašno me je udaril.

— Približajte se! ukaže sodnik. Ko si je ogledal zamorčevo glavo, je dejal:

— Na vaši glavi ni nobenega znamenja o udarcih!

— To je res! odvrne zamorec. In s širokim nasmehom dostavi:

— Gospod sodnik, morali bi videti kozico!

Bavbav. — Janeček ne mara močnika. Zastonj ga mama pregovarja, naj jé. Slednjič mu s strogim glasom zagrozi:

»Če ne hitro pojéš, pokličem bavbava!«

»Daj, mama,« zakliče z žarečim obrazom Janeček, »on bo prav ves močnik pojedel!«

Strašen greh. — Osemletni Tonček gre k spovedi. Težko mu gre z jezika: »Napravil sem hud greh.« — »Kaj pa, otrok?« se zayzame duhovnik. — »Me je sram povedati.« — Po daljšem pregovarjanju Tonček ihteč izpove:

»Sem svetemu Miklavžu skopec nastavil.«

Lahka rešitev. — Slaven odvetnik je rešil Toneta Smolarja ječe. Ta pride ves vzhičen k odvetniku in pravi:

— Gospod odvetnik, ne vem, kako naj se Vam zahvalim!

In odvetnik mu odvrne:

— Prijatelj, odkar so Feničani začeli kovati srebrne novce, je to nežno vprašanje rešeno.

Posojilo. — Konrad Fehtač pravi prijatelju:

»Ali mi moreš posoditi 20 lir?«

»Tu imaš 10 lir; tako jih izgubiva vsak deset.«

Pod vislicami. — Ravnatelj jetnišnice stopi k obsojencu: »Izvolite si še kaj za jesti, vse vam damo, ker taka je navada.« — »Svežo figo!« — »Te dozoriyo šele polety, zdaj pa so vahte.« — »Bom pa počakal, da dozoriyo.«

U G A N K E.

Urednik Peter Butkovič — Domen. Sgonico, P. Prosecco (Prov. Trieste).

1. ZANKA.

(France. — Šteje 4 točke.)

Kaj je sredi Male Azije?

2. ISTOPISNICA.

(Nacc. — Šteje 5 točk.)

Ni ne — brez —.

3. PRI STUDENCU.

(Domen. — Šteje 10 točk.)

VR. OA..E. D ■
 Z. AV..PD. J...R.
 ■ A..A...P..I...C...
 ■ A...

4. KRIŽANICA.

(Vladimir. — Šteje 20 točk.)

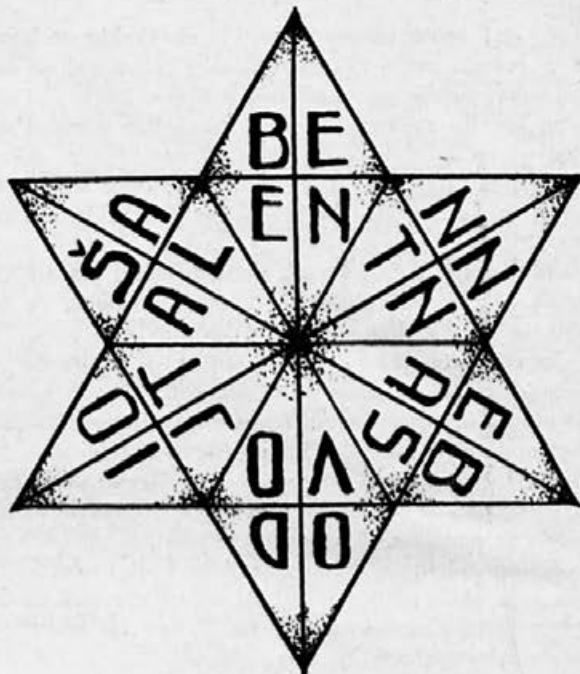
1	AG	8	RA	4	5	6		7	
0			NE			AI			
N		8	AV	9	10	O	11		
12			ALTAR				14		
15		16		17			18		
		19		20		21	22		
23		24		25		26		27	28
29				30			31		
32				33			34		35
		36				41		38	
39			L			40			

Vodoravno: 1. kraj ob morju. — 4. grad v Sloveniji. — 8. (jed) pijača. — 10. del telesa. — 12. nevarna reč. — 13. del cerkve. — 14. kraj pod zemljo. — 15. števnik. — 17. orožje. — 18. rastlina. — 19. mera za papir. — 21. svetopisemska oseba. — 24. tekoča voda. — 26. rastlina. — 29. član družine. — 30. reka v Jugoslaviji. — 31. cerkvena oprava. — 32. ima lisica. — 33. rastlina. — 35. moško ime. — 36. žensko ime. — 41. žival. — 39. rastlina. — 40. rastlina.

Navpično: 1. posoda. — 2. reka v Jugoslaviji. — 3. reka v Rusiji. — 5. kaznjiva reč. — 6. zver. — 7. pastir. — 8. riba. — 9. cerkvena obleka. — 10. žival. — 11. častno mesto. — 16. posoda. — 18. rastlina. — 20. zdravilo. — 22. član naroda (v Evropi). — 23. posoda. — 24. rastlina. — 25. rastlina. — 26. moško ime. — 27. sorodnik. — 28. orodje. — 33. dejanja. — 34. orodje. — 37. reka v Afriki. — 38. drevo.

5. ZVEZDA.

(Herman. — Šteje 11 točk.)

Rešitev ugank v 3. številki „Družine“

Deklica in cvetje.

Začneš v prvi vrsti in jemlješ črke na desni in levi; isto ponoviš v drugi vrsti in dodaš še črki N in E. Dobiš:

VSAKA CVETKA ENKRAT OVENE.

Hiše in miška.

Jemlješ zaporedoma skupine z dvema in z eno črko.

Dobiš:

KADAR MAČKE NI PRI HIŠI,
 PLES IMAJO MIŠI.

Črkovna podobnica.

NAGLICA NI PRIDA.

Grablje.

AVGUST ŠENO A
 j o r i o d
 d b n l g a
 a a a o a m

Posetnica.

SLADOLEDAR.

Dopolnilna uganka.

VEslo, sLlkar, šKrAt, PeTICA, bRAda, Blisk,
 VEseLje, nIKotin, uGaNka, zveZda, poDOba.
 VELIKA PTICA RABI VELIKO GNEZDO.

Odgovorni urednik *dr. Engelbert Besednjak*.
 Tiskala *Katoliška tiskarna* v Gorici. (Za tiskarno odgovoren *Ludovik Špacapan*.)